

MAGYAR
PROTESTANS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI
FIGYELMEZŐ.
NYÓLCADIK ÉVFOLYAM.

V. füzet.

1877.

Május.

I.

**Micsoda alapelvek s minő fokozatok szerint volna
célszerű alsóbb osztályu népiskoláinkban az egyházi
énekeket tanítani.**

A népnevelés és népoktatás magas céljának megközelítése s ha lehet elérése végett elfogadott tartárgyak rendszeres s inkább eredményhez vezető tanítása módjáról, a tanügy barátai nézeteiket részint szaklapokban, részint önálló művekben, tájékozás és eszmetársítás végett több ízben közölték, mi eléggé tanusítja ügyszeretetőket, a nemes ügy iránti vonzalmukat s érdekeltségüket, de nem jelzi mind a mellett is véglegesen azt, hogy már minden tekintetben megállapodásra jutottak volna. Ezt kívánni sem lehet, arra még sok idő, sok tapasztalás, észlelés és tanulmány szükséges.

Ha bár némely tantárgyakat illetőleg, azok alapos és fokozatos tanítására nézve „Vezérkönyvek“ léteznek, de egy-

házi éneklésünket véve föl, ily irányu könyv létezéséről mélyen hallgat a krónika. Nem csuda; modern nézetek szerint a mai korban az egyházi éneklés ugy is azon pontra jutott már, melynél fölebb hatolnia kár volna, s ha így is jó, minek annak tökélyesítéséről s meghatóbbá tételéről tovább is okoskodni, avagy csak egy árva szót is hozni mellette föl!

Szakértő énekvezéreink, kiknek pályájuk természetével öszhangzóan illenék tapasztalásokat gyűjteni a népiskolai énektanítás körül, sőt azt tanulmány tárgyává tenniök okvetlen szükséges volna, inkább hajlongnak a modern zene felé, annak tömjéneznék, s minthogy e téren földi dicsőséghez, hírnévhez könnyen juthatni, itt kívánnak egyházuk iránti hála fejében feltűnni; vagy szép csendesen hallgatnak, tudván, hogy ennél nincs könnyebb dolog a világon, mert ez arannyal ér föl!

A revideált s az énekügyre nézve nagyszerű haladást tanusító Énekeskönyv maholnap világot lát, s mint nagy becsü vivmány, kiváló figyelem tárgya leend, s talán még szereplését is meg fogja kezdeni, de vannak-e, vagy lesznek-e, kik amaz új átiratu szülöttnek dajkálásáról gondoskodtak, vagy gondoskodni fognak?

Az egyházi énekek tanítására nézve sok helyen még most is ez a jelszó: „Legyen ugy mint régen volt“ s ismét folytatni fogják az ismeretes szakmányos munkát, t. i. a minden vallásos érzet nélküli gépies éneklés tanítását, — s nem minden ok nélkül; mert kérdem: gondoskodtak-e az illetők oly „Vezérkönyvről“, melynek kalauzolása mellett új átiratu énekeink a népiskolákban tanittassanak? Mi jogon követelhetnök tehát, hogy néptanítóink a régítől egészen eltérőleg járjanak el az énekek tanítására nézve? ha e tekintetben semmi irányadó mű nincs rendelkezésükre!

Vessünk csak egy pillantást a külföldi mivelte protestáns egyházakra, látni fogjuk, hogy a hol egy arra kinevezett bizottmány öröködik az énekügy felett, minden szükséges kézikönyv meg van; most tegyünk egy hasonlítást; — hát a mi egyházi kerületeinkben vannak-e ily bizottságok? avagy akár

külön-külön, akár együttesen hirdettek-e pályázatot valami „Vezérkönyv“ félére, mely az énektanításnál irányadó lehetne? Avagy az iskolai kézikönyvül használható énektárakat, van-e oly egyházkerület, mely figyelemre méltatva, elfogadta; vagy csak egy kiváló gyülekezet létezik-e, mely azoknak használatba vételét, legalább addig, míg a körülmények igényeihez képest tökéletesebbek lesznek, a népiskolákban vagy gimnáziumokban kötelezővé tette volna? Mit tettek tehát e tekintetben? Semmit, sőt még annál is kevesebbet!! Hol van ezek szerint az illetők méltánylása? ösztönzése, buzdítása a további folytonos és kitartó munkálkodásra? talán azért törekedjenek szakkönyvek létrehozatalán, hogy elvérezvén, magukat semmivé tegyék!

Jól ismervén felekezetünk szokásos betegségét, a merev hidegséget, közömbösséget, a részvétlenséget az énekügy iránt, az eltekintést az e téren működők felett, eddigi kitartásomhoz híven, s mind az egyházi, mind az iskolai éneklést tartva szem előtt, ismét tért foglalok, s újra felveszem a távol időben megszakadt fonalat, — s e közlemény folytán bizonyos dolgokat kívánok elmondani, melyek ugyan részben már ez előtt 19 évvel is el voltak általam mondva; minthogy azonban az iskolai életben ennyi idő leforgása alatt új tanítói nemzedék állott elő, nem árt az ismétlés, mert vannak dolgok, melyek ily módon érlelődnek meg, s jutnak el oda, a hova eljutniok kell.

A szükségeseket elmondom azért, hogy ha felekezetünk köréből az énektanításra pályázat hirdettetnék egy nélkülözhetlen „Vezérkönyv“ irására, s az énekügy szakértő barátai közt pedig találkoznék vállalkozó: azon esetre némi irányt mutassak; végezetre a mondandókat előterjesztem azért is, hogy kik e téren még járatlanok, azokat bizonyos és az énektanításnál mindig szem előtt tartandó alapelvekkel ismerkedtessem meg.

Azonban mielőtt részletekbe bocsátkoznám, szabad legyen a néhol most is divatozó ének tanmódszert körvonalozni, úgy hiszem, nem fog ártani a bemutatás. Tehát több

helyen a meglévő szokás szerint az ének tanmódszer eny-nyiből áll :

„az I. elemi osztályuak tanulják meg énekelni az I-ső Zsoltártól az L-ig; a II. elemi osztályuak az L-től a CL-ig terjedő csillagos Zsoltárokat; a III. oszt. pedig a saját dallamu Dicséreteket gyakorolják be.“

Hogy a Zsoltárok tanításánál az illetők micsoda fokozatot tartsanak, az bölcs belátásukra van bízva, kik rendesen elkezdik az I. Zsoltáron, s a mint következnek egymás után, bevégzik az L. vagy CL-iken. Így 3 év alatt legalább 120 darab énekkel s főleg az I. elemiek, mondhatni a legnehezebbekkel küzdenek meg, ad majorem Dei gloriam! Vegyük most már ezekhez még a saját dallamu temetési énekeket is, hálát adhatunk, ha egy ép mellszervü éneklő kerül ki az iskolákból!!

Hogy a lélek és sziv nemesítését elősegítő tantárgynál, minők énekeink, ily esetlen rendszer használtatik, csudálkozni épen nem lehet, mert jelenben is a tanügyi bizottmányok tantervébe szőtt énektanítási berendezés, némi változtatással hasonlít az elébbihez, de erről békesség okáért többet nem szólok; hanem inkább csudálatra méltó az, hogy még is olyan, a milyen eredményt tudnak tanítóink — természetesen kövágói munka után — mutatni föl, — e kövágói munka pedig oly módon történik, hogy az illetők a tanításra kiszemelt Zsoltárt, a nélkül, hogy annak szövegét értelmeznék, azon osztályban, melyben a Zsoltárkönyv, olvasás gyakorlata végett nem használtatik, diktálás után, a hol pedig ily célra fölvetett, ott fölhagyás következtében tanultatják be növendékeikkel, azután a dallamot előéneklés mellett addig gyakorol-
tatják, míg az osztály tömegesen úgy, a hogy eléneklí. Az ily eljárás mellett gyakran történik, hogy egy terjedelmes ének betanultatása több órát vesz igénybe, s mégis alig akad az osztályban növendék, ki egy magában el tudná mondani az özszeviszsza gyötört éneket. Hát ha még kérdeznök pl. hogy mi az ének, éneklés, mi annak célja, rendeltetése, vagy mi-

csoda szabályokat kell az éneklésre nézve tudni az éneklőnek, aligha hallanánk feleletet.

Mielőtt áttérnék a dologra s a teendők sorozatát kimutatnám, lássuk, hogy ha az újabb tanmódszer elvei szerint akarjuk tanítani az énekeket s ez által a növendékek erkölcsi s vallásos érzelmeit fejleszteni kívánjuk, mimódon kell azt megkezdeni, folytatni és bevégezni. Előlegesen megjegyzem, hogy csak az I., II., III., IV. osztályt veszem föl, mindegyiket külön tanítóval gondolva; utóbb röviden kijelölöm azt is, hogy azon tanítók, kik két, három vagy négy osztályt is vezetnek, mi a mostani tantárgy halmoz és tanmódszer mellett merő képtelenség, miként járjanak el az énektanítás körül.

Az I. oszt. növendékek énektanításáról.

Ezen osztályuakra nézve első alapelvül tekintendő :

„az új növendékek Zsoltárok éneklésére addig ne kényszeríttessenek, míg azok erre előlegesen elkészítve nincsenek.“ Ha a növendékek képzését, miként azt kell, a lélektan alaptörvényei szerint akarjuk végrehajtani, soha ne feledjük, miszerint az új növendékeknél, kik, úgy szólván, jobb és balkezök közt alig tudnak különbséget tenni, több tehetség és hajlam mellett az énekezési képesség is szunynyadóban van, az ennek alapul szolgáló hangfelfogási, s hangitélő képesség pedig a hangműszervekkel együtt teljesen gyenge, fejletlen, s tökéletlen, továbbá gondoljuk meg, hogy az éneklési hajlam, vágy, kedv, — a rászületés, vidék, népszokások s társas élet befolyásánál fogva ugyanazon koru és nemű növendékeknél is különböző, ugyanazért bármily hü eljárás és igyekezet mellett sem lehetséges kivétel nélkül minden növendéket éneklésre tanítani, s akarni képtelenség is. Az új növendékeket tehát már csak a felhozott okoknál fogva sem kell, felfogásukat, énekképességeket meghaladó, nehéz menetű Zsoltár énekek elsajátítására kényszeríteni, mert kiknél az erre megkívántató kellékek hiányoznak, hiába erőltetjük azokat, vagy ha még szendergő állapotban vagynak, be kell várni a szervek fejlődését, mi

többeknél hosszás gyakorlat után sikerül, míg másoknál ez már a legelső kísérletek alkalmával észlelhető.

Az új növendékek ezek szerint kifejlett énekképességet igénylő terjedelmes szövegű s nehéz dallamu énekek tanulására sem életkoruk, sem hangműszervök, sem zenei hallásuk gyöngé s erőtelen volta miatt egyáltalában nem kényszeríthetők, szükséges tehát, hogy fokozatosan előkészíttessenek, és csak is azok, kik erre kiválóan képesek, mert sokkal czélszerűbb kevés jó és alkalmas, mint sok és tökéletlen éneklőt adni át annak idején a gyülekezetnek, s mert a gyülekezeti éneklés korszerűsítése, tökélyesítése, mely zenei izlés s törvények szerinti tiszta vallásos érzellemmel párosult előadásban áll, ily módon biztosítható leginkább, s ha az iskolai rendszer ezen biztosítást, mint eddig, úgy ezután is meggondolás nélkül kockáztatja, akkor rendeltetését e tekintetben betöltetlenül hagyja, s valódi céljának nem fog megfelelni soha.

Második alapelvül tekintendő:

„ha a növendékeket előkészíteni akarjuk, szükséges, hogy énekképességek lehetőleg kiismerni igyekezzünk.“

Miután a népiskolai nevelés kiválóan egyik teladata a növendékeket gyülekezeti tagokká is nevelni, melynek tisztán erkölcsi és vallásos képzés alapján kell megtörténni, s miután az ily irányu képzésre, növelésre az egyházi éneklés egyike a legalkalmasabb eszközöknek, szükséges, hogy a mennyire a körülmények engedik, minden növendéket énekelni is megtanítsunk, azonban ez a felhozott érvek nyomán tudjuk hogy kivihetetlen, azaz, kivétel nélkül nem eszközölhető, alkalmazkodás végett tehát tudnunk kell, hogy a növendékek, mielőtt a zsoltár énekek tanulására fölvétetnének, minő zenei hallással, hangfelfogással, énekképességgel bírnak, vagy hangműszervükben nem rejlik-e oly hiba, mely gátolja fölvétetésüket; — ezt megtudhatjuk ily módon: az alkalmas énekképesség előjelei, a mellszerv külalkata s a beszédbeli szóhang minősége. Ha a növendék mellszerve a test alkatrészeihez hasonlítva aránylagosan kifejlett, eléggé széles, domboru, ha lé-

lekzete nem lihegő s a beszívott léget bizonyos ideig tarthatja, jele, hogy a műszervek kellő erősek, továbbá, ha szóhangja tiszta, csengő, nem fátyolozott, s nem erőtelen, akkor kellő kifejlettség mutatkozik. Azonban ily szervi minőségek mellet is nem következik, hogy a növendék alkalmas legyen az éneklésre, tudnunk kell azt is, vajon a hangfelfogás, zenei hallás nála minő ponton áll?!

Ezen képesség kifürkészésére minden növendék egyenként megvizsgáltatik, hogy műszerveik megfelelnek-e a kellékeknek? azután egy, a szülei háznál hallott vagy máshol el-sajátított dalt vagy éneket mondatunk el, — ha az előadás bátor, határozott kifejezésű, az éneklő hang bizonyos tömörséggel bír, akkor énektanulásra kijelölhető, ellenben, ha sem dalt, sem éneket nem tud, vagy nem akar mondani, azon esetben néhány hangból álló pl. egy hangnem első részét (tetraccord) a „la“ szótaggal előtte elmondunk s vele után hangoztatjuk, ha a hangokat kellő ügyességgel nem képes eltalálni, vagy el sem mondja, ha igen, de hangja libegő, erőtelen, fátyolozott, akkor énekképessége kétséges, s mint ilyen az énektanításra még nem alkalmazható.

Ha a megvizsgált növendékek kellő énekképességet nem tanusítanak, mi nem ritka eset, e felett aggódní felesleges, mivel az énekképtelenség egyelőre látszólagos is lehet; az ily eredmény új növendékeknél a szokatlan környezetnek, a helyzet ismeretlen voltának, mint természeti hibának róható föl, a honnan, mihelyt egymással ismeretséget kötnek, az iskola előttük megszokottá lesz s képzőjük iránti vonzalom s ragaszkodás bennök fejleni kezd, a tehetségeket záró kötelékek is veszítik feszültségöket, s az egymásra gyakorolt kölcsönös hatás által a szunnyadó képességek is fejlődésnek indulnak.

Harmadik alapelvül tekintendő:

„a növendékekben rejlő énekképességet fejteni s erősíteni kell. Tapasztalás igazolja, hogy a szív és lélek nemesítésére egyik kiváló eszköz az ének-zene, tehát a szunnyadó énekképességet különös gonddal s elővigyázattal kell segíteni a kifejlésre, mivel a növendékeket csak is így

lehet egy még távol eső célra alkalmassá tenni. Minden új növendék kezdetben csak ovodai tagnak tekinthető, ennél fogva énekképessége is csak ovodailag, azaz játékszerű daloltatás által fejleszthető; az ily módu daloltatásnak a műszervek erősítésén kívül még azon előnye is van, hogy a félénk, vagy félrehozó növendékek szelidekké, magukat megadókká, bátrakká s barátságossá lesznek, az iskolába járást megkedvelik, s tanítójuk irányában kifejlik bennök azon sajtószerű vonzalom és ragaszkodás, melynek létrehozásán minden tanítónak törekednie érdekében áll.

Az énekképesség fejlesztése naponkénti daloltatás által eszközölhető, mely célra a már ismeretes gyermek dalok eléggé alkalmasak, gyakorláskor elővigyázattal kell lenni arra, hogy a dalok hangterjedelme s hanghelyzete a gyermeki hangszerveket túl ne haladja; legbiztosabban használhatók az oly gyermek dalok, melyek 1 – 5 hangkörben mozognak, szükséges azonban, hogy ezek a természetes hangoztatás határain belül járjanak, ellenkezőleg a növendékek hangszervei könnyen sérülést szenvedhetnek. Nem egy növendék s nem egy szülei szép remény lett már áldozata a képzők énekeltetési módjának s tapintatlanságának. Eshetőségek kikerülése végett tehát, énekeltekor minden növendék figyelemmel kísérendő, t. i. hogy melyik ad tiszta hangot, melyiknek nincs terhére a dallás, melyik nem köhög, vagy izzad? A gyöngének talált, vagy nehéz felfogásu, ügyetlen növendékek, hogy az alkalmasakat előhaladásukban ne gátolják, különitessenek el, s az egyáltalában énekképtelenek mellőztessenek. Ezen elkülönítés s mellőzés azonban nem azt teszi, hogy az ilyenek végkép fölmentessenek az énekléstől, hanem azt jelzi, hogy az ily növendékeknél be kell várni a kifejlődés mozzanatát s a műszervek erősbulését, s a természettel mintegy kezét fogva segítsük azt elő fokozatosan. Ily módon az erőtelen, beteges mellszervi növendékekből előzékeny és kiméletes bánásmód mellett, idővel, ha nem is kitünő, de legalább türhető éneklők lehetnek.

Negyedik alap elv:

„az énekképesség fejlesztése után a növendékek hall és hangérzéke fejlesztendő.“

Az énekképesség fejlesztésére felvett dalok tanításakor a figyelmes oktató észlelheti, hogy a növendékek hangszervei mily mérvben erősödnek, továbbá, hogy hangkiejtésük, hanghordozásuk mennyivel határozottabb, bátrabb, kitartóbb, mint volt kezdetben. Azonban, bármily kielégítő legyen e tekintetben az eredmény, a komolyabb értelemben vett énekek tanításáról még szó sem lehet, ezt megelőzőleg a növendékek hall és hangérzékeit kell fejleszteni.

A hall és hangérzékek fejlesztését azonban oly társ tehetségek kifejlésének kell megelőzni, melyeknek egybevágó működése, kölcsönös közrehatása nélkülözhetetlen, ilyenek a hangfelfogási, a hangösszehasonlító s megkülönböztető képességek, ezeknek munkássága folytán áll elő s képződik a hangítésszi tehetség. A hangfelfogási tehetség alatt szoros értelemben azon képesség értetik, mely által a meghallott s bármily helyzetű s idomu hangokat képesek vagyunk utánozni s megtartani. E tehetség különbözik az énekképességtől, mert pl. vannak énekképések, kik tökéletlen hangfelfogásuak lévén, csak úgy tudnak elmondani valamely dallomot, ha más által hangról hangra vezettetnek, s nem képesek azt önmagukban elmondani, vagy megtanulni, — ismét vannak, kik kellő hangfelfogásuak, de tökéletlen énekképességök miatt egyszeri előadásukkal is eltelünk; tehát, ha valaki énekképes, nem következik, hogy alkalmas hangfelfogásu, hangkiejtésű s viszont, ki jó hangfelfogással bir, nem tehetjük föl, hogy valódi kellemes énekképességű is legyen. — A hangösszehasonlító s megkülönböztető tehetség oly tulajdon, mely által az egymásra következő hangokat helyzetileg, hangköri s időértéki minőség szerint összehasonlítani vagy megkülönböztetni tudjuk. E tehetség kifejlesztésére nagy súly fektetendő, mert e nélkül öntudatos és gyors felfogásu éneklő senki sem lehet, e nélkül bárminémű éneket teljesen elsajátítani vagy mások előéneklését biztosan követni nem lehet.

Az ezen tehetségeken nyugvó hangitési képesség fejlesztése népiskoláinkban nélkülözhetetlen, és pedig azon döntő oknál fogva, mivel jelen életviszonyok közt sok nép-szüle gyermekét egy-két évi iskoláztatás után, minden magas miniszteri rendelet ellenére is — kénytelen az iskolától visszatarítani, az ily szegény s nehéz helyzetű növendékek tehát nem képesek egy-két év alatt mindazon száma nélküli énekeket, melyeket ez idő szerint használunk elsajátítani, idővel pedig gyülekezeti tagokká levén, részt nem vehetnének a gyülekezeti éneklésben, — ennek kikerülése végett, oly gyakorlati módszert kell alkalmazni, melynek következtében náluk a hangitési tehetség kifejlvén, az előadandó éneket mások vagy a gyülekezet után elénekelhessék, az az elővigyázattal társ hallgatóikat — a nélkül hogy azokat esetlen hanghordozásukkal megbotránkoztatnák — gépszerűleg követni képesek legyenek. Míg a gyermek dalok tanításában főcél az, hogy a növendék énekképessége biztos irányban erősítsék, addig a hangitési tehetség fejlesztésének feladata a hall- és hangérzés öntudatos ébresztése, mely rövid példaszerű hangtételek előmondása által történik. Milyen szerkezetűek legyenek az ily hangtételek s mimódon kell azokat gyakorlatilag alkalmazni, azt körülményesen előadni a „Vezérkönyv“ teendője, miként a gyermek dalok közlése is.

Ötödik alapelv :

„az említett tehetségek kifejtése után, az egyházi éneklés tanítását megelőzőleg, a növendékekben ébresztessék föl a vallásos érzelem.“

Általában vallásos éneklést addig tanítani, míg a növendékek vallásos érzelmei kifejlésre nem indíttatnak, nevetséges s értelmetlen dolog. A képző tehát ezt megelőzőleg úgy intézze teendőit, hogy a növendékeket erre előre elkészítse, nem feledvén, hogy ezen magas érzelem a növendékek egyéni életére nagy horderejű s döntő befolyású leend. E részben fölséges tárgy keresendő, mely az illetők figyelmét felvonja, s

mintegy elragadja, így fogja megszállani kebleiket egy ismeretlen érzemény, melyet ihlettségnek nevezünk, ezen kívül a gondolkodó tehetség is megkezdí náluk működését, legalább ébredni kezd. Ily fölséges tárgy az Isten, kinek tiszta felfogására ugyan még a gyermeki fejletlen ész nem eléggé képes, de a tanító ügyessége ezt felfogásukhoz alkalmazott magyarázat által könnyen megérthetővé teheti; ha pl. előbb a természetet, azután a gyakorlati életet veszi föl tárggyul, amaz az isteni erőnek, munkásságnak látható tanubizonyossága, minden fűszál, minden parányi féreg, minden átvonuló elemi s időváltozás; a szép rend elvitázhatlan jele egy bölcs kormányzó lételének hatalmának; ez pedig duzs anyagul szolgál az Isten végetlen jóságának s velünk közlött számtalan jótéményeinek okadatolására. Ily módon a Fővalóról titkos sejtelem támad a növendékekben, s megfogamzik bennök a vallásos érzelem. A gyermeki lélekre az sem hatás nélküli, ha pl. fölhozzuk a természet hü dalosait, ezek példája ösztönözni fogja kétszeres igyekezetre a növendékeket. Ha a képző a felvett példák elmondása után tapasztalja, hogy előadása benyomást hagyott az illetőkben, igyekezék azt tovább is a mondottak ismétlése által azokban növelni, erősíteni, mindaddig, míg magukviséletéből vallásos érzelem nem tükrözi ki magát. Nem ritkán tapasztaltuk, miszerint iskoláinkban, ha a növendékek magukra hagyva énekeltek, azok azt a legnagyobb rendetlenséggel tették, — tisztelet a kivételeknek — egy részök ordított, lármázott, más részök veszekedett, dula-kodott. — Az ily magaviseletnek oka abban rejlik, hogy a növendékek semmi vallásos érzellemmel nem bírván, legkisebb tiszteletet, kegyeletet sem tanusitanak foglalkozásuk iránt. Az egyéni életre kiható vallásosság alapját az iskolai élet kezdő pontján kell megvetni, s annak kellő irányt adni, mert vallásos érzelem, vallásosság, ihlettség, buzgóság és áhítat nélkül a növelés, bár mily fényes intézetben történjék is az, nem nevelés és az ember nem ember, s ha ezen magasztos érzelmek kifejtésére a tanításnál komoly gond s figyelem nem fordittatik, akkor az egyéni élet már a kezdő ponton megmérgeztetett.

Arra nézve, hogy a képző növendékeiben rejlő s legfelségebb érzelmet, a vallásos ihlettséget felköltse, növelje, föltétlenül megkivántatik, hogy önmaga is ettől áthatott legyen, mert valamint a sas galambot nem költ, sem a tövis fűgét nem terem, épen úgy a vallás iránt hideg, közömbös s nemes érzék nélküli tanító, soha buzgó vallásos tagokat nem nevel az egyháznak, a népiskolai tanításnak pedig minden egyebek felett ez az egyik s legkiválóbb feladata s rendeltetése, hogy nem annyira féltudós, mint józan gondolkozású, az egyházat s vallását szerető s áldozatkész hű hazafiakat neveljen.

Hogy gyakorlatilag mimódon kell a vallásos érzelmeket felkölteni a növendékekben bizonyos mérvben, az a „Vezérkönyv“ írójának feladata lévén, az itt nem mondható el.

Hatodik alapelv :

„minden énekszöveget, mely tárgyánál fogva alkalmas levén tanításra fölvétetik, a növendékeknek szükséges megmagyarázni, hogy ez által bennök a vallásos érzelem erősítették.

Ki Énekeskönyvünk beltartalmát közelebről ismeri, vagy ha még tanulmányozta is, tapasztalhatta a szövegekben előforduló sajtászerű kifejezéseket, főleg a Zsoltároknál, s némely Dicséreteknél, meggyőződhetett arról, hogy a ki ezen szövegeket a növendékekkel helyesen megakarja értetni, annak tanulmányozásra van szüksége, azonkívül a héber történelemben s a hittanban is jártassággal kell birnia.

Az új növendékeknél azonban kivihetetlen dolog minden éneket kivétel nélkül értelmezni, mivel e célból szélesebb körű vallásbeli ösmeretre volna szükségük, tehát részökre csak oly énekek alkalmazhatók, melyek szövegileg mintegy magukat értelmezik, vagy legalább könnyen felfogható magyarázatot igényelnek. Az ének szövegek értelmezése a már fölindított vallásos érzelmek erősítésére igen előnyös, ugyanazért a képző minden tanításra kiválasztott szöveget értelmezzon, elemezzen, hogy a tárgy magasztossága, fönsége mintegy lekötve tartsa növendékei figyelmét; a helyesebb megértés és tisztább

felfogás végett, a szövegeket elemzés alkalmával maga tanítsa meg, mind addig, míg kellő olvasási ügyességgel nem bírnak. Az ugynevezett diktálás utáni tanultatás ez idő szerint már végkép elhagyható, különben is ez a legszánandóbb és gyarlóbb módszer mindazok közt, melyeket valaha a tanítói ész föltalált! Ha a növendékek figyelmezésre vannak szoktatva, a szövegek tanítása, mint egyéb tantárgyaké is, csekély időbe és fáradságba kerül. A szöveg magyarázat alatt a képző növendékeit komoly magatartásra szoktassa, ugyanazért, ha nyugtalanok volnának, mind a szöveg értelmezés, mind az éneklés alatt kezeiket — mint szokták imázáskor — össze kell fogatni, másként megeshetik, hogy azokat szabadon tartva, mielőtt a képző észrevenné, egymás ellenében támadólag használják föl.

A szövegek magyarázatának mily modorban kell történni, arra néhány példát a „Vezérkönyvnek“ kell annak idején fölmutatni, valamint azt is, hogy az éneklést mimódon kell a növendékekkel megkezdeni.

Az alapelvek fölmutatása után következik immár fölemlíteni azt, mily fokozati rendsor szerint kell az I. oszt. növendékeknek az egyházi énekeket tanítani.

Ezen osztálynak részére csak is azon énekek választandók ki, melyek tárgyaiknál s dallamaiknál fogva legalkalmasabbak. Főlebb említve volt, hogy sok szegény növendék a szülei nyomor miatt nem képes iskolai pályáját teljesen bevégezni, alig egy-két év multával azt abban kell hagynia, ez régen is így volt, most is így van, lehet, hogy idővel másként leend; tehát hogy a nehéz körülmények közt élő növendék is annak idejében mint gyülekezeti tag részt vehessen az egyházi éneklésben, oly énekeket kell kiválasztani, melyek e tekintetben legzélszerűbbek. Mielőtt azonban ezen énekeket kijelölnök, utasításképen, főleg kezdőtanítóinknak a következők figyelemre méltatását ajánljuk.

1. Az énektanításnak meghatározott órái legyenek, s azok szigoru pontossággal megtartassanak, minden betanított ének,

a következő énekóráig tanítás kezdetével és végeztével gyakoroltassék.

2. Előbb tömegesen, utóbb csoportokban, végre egyenként is, vagy párosával énekeljenek a növendékek.

3. Különös gond és figyelem fordítandó a hangidomos előadásra, a dallamtételek együttes kezdésére, előhaladására és bevégzésére, s a növendékek komoly magatartására. A lassu, vontatott, cikornyás előadás, vagy a hangok ugyanazon egy idejű kitarása az éneklésnél, izléstelenségre, lomhaságra s léhaságra mutat, és visszaemlékeztet a vásári koldusok éneklésére, ez tehát elhagyandó.

4. A növendékek magukra hagyva soha se énekeljenek, a hangoztatás pedig oly gyöngye legyen, hogy az iskolán kívül alig legyen hallható. A mai időben sok helyen észlelhető ordításszerű ocsmány éneklés alapja már az iskolákban vettetik meg az által, hogy az illetők a gyermeki hangkör határát túlhaladó hanghelyzetben énekeltetnek.

Lássuk most már a kiválasztott énekeket. Nagyobb pontosságu kivitel kedvéért a teendőket havonként kijelöljük. Minthogy pedig némely egyházvidékben a növendék iskolába való feladása különböző időben történik s ez által a tanév is más lefolyásu, tehát itt a hónapokat rendszerilag jelöljük, elsőnek vévén azt, melyben a növendékek feladattak.

Első fél év. 1. hónap. A növendékek föladatnak, énekképességek kifürkésztetik, gyermek dalok tanítása által az fejlesztetik és erősítettik. 2. hónap. A gyermek dalok tanítása folytatandó, azután a növendékek hangitési tehetsége hangidomi tételek által fejlesztetik. — 3. hónap. A hangitési tehetség fejlesztése folytattatik a vallásos érzelem a növendékekben felköltetik és fokoztatik. 4. hónap. Az egyházi énektanítás elkezdendő, megelőzőleg a tanítandó énekszöveg elemeztetik s a dallam soronként begyakoroltatik. E hónapban tanítandók: 1. héten: Közn. regg. élőének: „Könyörülj rajtunk.“ 2. héten. Közn. est. élőének: „Ha te meg nem tartasz.“ 3. héten: az V. Zs. 1. 2. v. 4 héten: A IX. Zs. 1. 9. 18. v. 5. hónap. 1. héten. 74. Dics. 1. 3. 6. v. 2 héten.

75. dics. 1. 3. 4. v. 3. héten: 157. dics. 1. 2. v. 4. héten: XV. Zs. 1. 2. 3. v. 6. hónap. 1. héten: CXXXIV. Zs. 1. 2. v. 2. héten: CXL. Zs. 12. 13. v. Vizsgáig az eddig tanított énekek ismétlendők.

Második félév. 7. hónap. E hó első fele s talán egészen is szünidő, első esetben a gyakorlás a vasárnapokra maradhat, ellenkező esetben az első félévben tanított énekek ismétlendők. 8. hónap. Folytatólag tanítandók. 1 héten a XXXVIII. Zs. az 1. v. kihagyásával a 9. 15. 21. v. 2. héten: a LXI. Zs. 1. 4. v. 3. héten: C. Zs. 1. 2. 3. 4. v. 4. héten: CXLI. Zs. 1. 2. 4. 9. v. 9. hónap. 1. héten: 84. dics. 1. 2. 4. v. 2. héten: 163. dics. 1. 2. 10. v. 3. héten: 179. dics. 1. 9. 10. v. 4. héten: 190. dics. 1. 2. 3. 4. v. 10. hónap. 1. héten: XXVI. Zs. az elsővers kihagyásával a 7. 8. v. 2. héten: XXXI. Zs. az elsővers kihagyásával a 15. 19. v. 3. héten: a XLII. Zs. 1. 7. v. 4. héten a XLIII. Zs. az elsővers kihagyásával, a 3. 4. v. 11. hónap. 1. héten a LXXXI. Zs. helyett. Köznap est. előének: „Ur Isten téged.“ 2. héten: CV. Zs. 1. 2. v. 3. héten: CXI. Zs. 1. 6. v. 4. héten: a CXXXV. Zs. 1. 3. 4. v. 12. hónap. Az egész tanévben tanított énekek ismétlendők. Az énekek száma 26 db. elegendő ezen osztálynak, de meg is taníthatók, mert dallamaiknál, szövegeiknél fogva könnyen elsajátíthatók, a dallamok természetes menetűek egy nyolcad határai közt mozognak, s nem fárasztók, a szövegben pedig távol minden mi elvont hittani magyarázatot igényelne. Ezen énekek közül közvizsgái énekek is választhatók.

Közvizsgáról lévén szó, nem mellőzhetjük fölemlíteni azon sok helyen uralgó ferde szokást, t. i. hogy közvizsgák alkalmával ez alkalomra különösen irt szövegeket s még hozzá olykor idegen dallamokat is használnak. Ez igen téves szokás, s csak szembekötödsdi játék a gyülekezettel szemben, ebből nem tetszik ki sem a képző énekügy körüli hű eljárása, sem a növendékek kellő gyakorlottsága. Oly nemű előadásnak van ily alkalommal jogosult helye, melyből a gyülekezet tagjai képesek legyenek megítélni, hogy helyes-e vagy nem az elő-

adás, vagy az ének a szerint van e tanítva, mint azt a gyülekezet tudja, vagy kisebb nagyobb eltérés észlelhető a dalamban?!

Bemutattam röviden, minő alapelvek szerint volna célszerű I. osztályban tanítani az éneklést, s mily fokozatot kell megtartani az énekek kiválasztásánál, most áttérek a

II. Osztálynak énektanítására.

Mennyire e becses folyóirat tere engedi, a lehető legrövidebben adom elő legalább vázlatban azon eljárást, melyet a gyakorlatból kiindulva ezen osztálynak az énektanításra nézve legcélszerűbbnek tartunk. Az első tanévben a növendékek énekképessége ügyes és tapintatos eljárás mellett annyira erősbül s hangítászi tehetségük annyira fejlődik, hogy az elméleti térre is átléphetnek. Mennyit adhatunk a zsoltár zenei ismeretből, s mikép kell azt elsajátíttatni, azt a „Vezérkönyv“ feladata részletesen s kimerítőleg előadni. Itt csak azt említem fel, hogy a zsoltárzenei ismeretek tere oly s annyira csekély, hogy azt hamar bejárhatjuk. Nem kell felednünk, hogy nem leendő zeneművészek, hanem egyszerű népénekelőkről van szó, tehát sohasem tulterjedt modern zenei ismeretek elsajátítására, hanem inkább a tiszta vallásos érzelmek folytonos fejlesztésére s ápolására kell kiváló gondot fordítanunk. A tantételek közlését megelőzőleg, kérem a II. oszt. képzők figyelmét az itt következő pontokra: 1) elméleti és gyakorlati óra külön tartandó, s minden elméleti órán a már tanított tételek ismételtessenek; 2) magán dolgozatul a magyarázottakból valami kis rész mindig fölhagyandó. 3) a fölhagyottakat a képző minden elméleti órán vizsgálja meg, s ha a szükség kívánja, azokat a növendék előtt kellő felvilágosítás mellett javítsa ki; 4) ha több osztálylyal van elfoglalva, növendégeit ossza föl kisebb csoportokra, s mindegyikhez a felsőbb osztályból, rendeljen alkalmas egyént, ki az illetőkkel ismételjen; 5) a tantermet láttassa el egy, a hangíráshoz szükséges vonalozott falitáblával; 6) hogy a növendékek a hangjegyírást gyakorolhassák, palatábláik egyoldala színes vonalozással láttassék el.

Hogy ezen osztályunk a dallamok átírásánál használt jegyeket annál inkább nagyobb készséggel tanulják írni, megelőzőleg nem leendő felesleges a hangról, — zenei tekintetben — előfogalmat nyújtani, azután áttérni arra is, hogy mi az ének, éneklés, dal, dallás, s mindegyiknek mi a célja, rendeltetése, s így végre beleszöni, hogy az énekeket micsoda jegyekkel szoktuk leírni.

Egy rendeltetését ismerő s annak fontosságát felfogni tudó hű tanító minden alkalmat megragad, mi által növendékei figyelmét éberré teheti, vagy azoknak a tantárgy iránti vonzalmát megnyerheti. A gyermeki léleknek is megvan azon sajátja, hogy ha valamely tantárgy iránt vonzalmat érez, ha szintén erejét haladó volna is, törekszik sajátjává tenni. Ezen érdekeltséget a Zsoltár zenei ismeretek iránt szintén föl kell ébreszteni a növendékekben, mi a főlebb említettek egyszerű s gyermeki felfogáshoz alkalmazott magyarázat által könnyen eszközölhető. Fölmutatom most már egybevontan, hogy a Zsoltár zenére nézve mi a teendő a tanév első felében; tehát fölveendő :

1. A hangcsaládi névsor, mind föl, mind lemenő rendben, azután gyakorolják a növendékek magukat abban, hogy egy bizonyos családnévhez melyik a második, harmadik stb. keressék ki ök a táblán leirt családi névsorból.

2. A vonalrendszer, ezt a palatáblán, ha nem léteznék rajta, maguk is lerajzolhatják, semmi nehézséggel nem jár.

3. A hangkulcs leírása, külön-külön, s ugy a vonalazon.

4. A tulajdonképeni hangjegyek leírása, leginkább azokéi, melyek az énekek átírásánál előfordulnak. A hangjegyek alaki neve is megmondható, e ponton még most csak tisztán gépiességre szorítkozhatni. A hangjegy alakokat előbb egy magános vonalon, majd egy közön végig, végre két, három stb. vonalokon s közökön kísértsék leírni. Ha a hangjegy alakok eléggé türhetők, következik a hangjegyek írva olvastatása, ez abban áll, hogy minden ál-

taluk leirt hangjegyek családi és alaki nevét is megmondják.

5. A változtató jegyek leírása; ha ezeket is türethetőleg leírják, előbb külön-külön, utóbb hangjegyek mellé téve, akkor bezárólag a mellesleges jegyek leírását gyakorolják a növendékek, — azután olvasás végett a képző vegyen föl énekeket, s pedig előbb előjegy nélkülieket, azután előjegyzetteket.

Ezen fokozatok szerint a növendékek minden szükségesebb jegyeket fölismernek, leírnak s olvasnak a növendékek, mi a további képzésre nagy előny leend.

A másod félévben már egy fokozattal tovább történik az előhaladás, tehát tanítandók :

1. A zenei hangértékek; ekkor már okadatolható a növendékek által alakilag már előre ismert hangjegyek értéki elnevezése, elmondható, mirevalók a különböző hangjegy alakok, megmagyarázható mi számtani viszony létezik azok közt. — Az egyszerű törteteknek hangjegy képletek általi megértetésére ez által kedvező alkalom nyílik. A hangértékek minősége egy alma feldarabolásával gyorsan megértethető, — azután gyakoroltassanak a növendékek nagyobb értékek kisebbé, és kisebbeknek nagyobbakká tételében; — továbbá bizonyos leirt hangjegy alak értékét számtani jelzéssel, vagy a számtanilag kifejezett hangértékeket hangjegyekkel képletezzék. Ezen eljárással a hangértékek fölfogatására nézve célt érhetni.

2. A zenei időjelzés vagy ütenyzés. A zenei idő kimérésének s hangok általi felosztásának gyakorlati kivitele első tekintettel tulterhelőnek látszik, a menyinyiben itt a növendékek képzelő tehetsége is munkásságba hozatik, e részben példák fölvételével segítünk. A példák hangértéki fokozat szerint veendők s minden érték időmenyinyisége a bemutatáskor jelzés mellett hanggal fejezendő ki; végre különböző érték képletek vagyis hangidomi tételek használandók. Így a Zsoltár zenei hangidomi tételek időjelzésében — mely

a kéznek folytonos leütésével is eszközölhető — s egyhangu kimondásában előgyakorlatot szereznek.

E két pont alatt megnevezett tételek bevezetése, s az első félévben tanultak ismétlése a II. osztályuaknak elég leendő. Miután pedig a növendékek a hangidomról fogalommal bírnak, a tanított énekek a képző által tett időjelzés mellett hangidomosan gyakorolhatók. Azonban itt a hely szüke nem engedi, hogy e tekintetben részletekbe bocsátkozzunk. A „Vezérkönyv“-nek kell e részben is kellő tájékozást nyújtani. Jelenleg csak a tanítandó énekek sorozatát adjuk az elmélet beosztásával. Ezt megelőzőleg a növendékek részére ezen soha nem mellőzhető szabályokat adjuk, n. v. : 1) minden növendék beszédszerű könnyűséggel énekeljen; 2) a szótagokat nyelvtanilag különítse el, a tájékozást vagy kiejtést kerülje; 3) minden hangzót lehető tisztasággal ejtsen ki; 4) éneklés közben nyugodt és komoly magaviseletű legyen. stb. A tanítandó énekek sorozata im ez :

Első félév. 1. hónap: Az I. oszt. tanult énekek átméltendők; az elméletből : mi a zenei hang, mi a dal ének, mi a céljok, ezekről fogalom nyújtatik. 2. hónap, 1. hét: VI. Zs. az első vers kihagyásával a 9 v. és VIII. Zs. 1. 9. v. 2. hét: XCVI. Zs. 1. 5. 6. v. 3. hét: XCIX. Zs. 1. 2. v. 4. hét: CXLVI. Zs. 1. 5. 7. v. Az elméletből : a hangcsaládi névsor ismertetése, a vonalrendszer, s a hangkulcs leírásának gyakorlása. — 3. hónap, 1. hét: a 17. és 35. dics. 2. hét: 64. és 73. dics. 3. hét: 76. dics. néhány verssel; 4. héten : ismétlés; — az elméletből : a tulajdonképeni hangjegyek leírása egy, két s több vonalba és közön, hangjegy olvastatás. 4. hónap, 1. hét: 140. dics. 1, 2, 11. v.; 2. hét: 144. dics. 1, 2, 5. v.; 3. hét: 153. dics. 1, 2, 6. v.; 4. héten: 162. dics. 1, 3, 10. v.; az elméletből : a változtató s mellesleges jegyek leírása, azok befolyása csak a családnévre, s használásuk módja; — 5. hónap, 1. héten : 173. dics. 1, 12, 13. v.; 2. héten : 176. dics. 1, 5, 6. v.; 3. héten : 177. dics. 1, 2. v.; 4. héten : 229. dics. 1, 5, 9. v.; — 6. hónap : az egész félévben tanított énekek gyakorlandók s az elmélet ismétlendő.

Második fél év, 7. hónap. Az első félevi énekek az elmélettel ismétlendők. 8. hónap, 1. héten : XXIII. Zs. 1, 2. v.; 2. héten : XXVIII. Zs. 1, 2, 5. v.; 3. héten : XXIX. Zs. 1, 2. v.; 4. héten : XXX. Zs. az első vers kihagyásával a 3, 4, 7. v.; — az elméletből : a fölvett hangjegy alakok értéki viszonyának számtani fölismeretése; — 9. hónap, 1. héten : XXXIV. Zs. 1, 3, 7, 9. v.; 2. héten : XXXV. Zs. az első vers kihagyásával a 13. v.; 3. héten : a XLVI. Zs. 1. v.; 4. héten : L. Zs. 1, 9. v.; elméletből : a hangjegy értékek számtani kifejezésében és a számtanilag kifejezett hangértékek hangjegyek általi leírásában való gyakorlás, nagyobb értékeknek kisebbekké és kisebbeknek nagyokká tételében való kísérletek; — 10. hónap, 1. héten : LVII. Zs. 1, 6, 7. v.; 2. héten : LXV. Zs. 1, 3. v.; 3. héten : LXXX. Zs. 1, 3. v.; 4. héten : LXXXIV. Zs. 1, 5. v.; az elméletből : a zenei időjelzés, vagy ütenyzés, hangidomi tételek időmérés melletti kihangoztatása; — 11. hónap, 1. héten : XCI. Zs. 1, 5. v.; 2. héten : XCII. Zs. 1, 7. v.; 3. héten : CVI. Zs. 1, 2, 3. v.; 4. héten : CXLIII. Zs. 1, 2, 10. v.; az elméletből : a már betanított énekek hangidomos gyakorlása, — s az eddigi elméleti részek ismétlése — 12. hónap. Az évben fölvett énekek átismétlendők, mint szintén az elméleti tételekből a magán dolgozatok letisztázása.

Szabad legyen még ezen osztály képzőjét kérni a következőkre :

1. Mind az elméletnek, mind a gyakorlatnak meghatározott ideje legyen; a gyakorlat s illetőleg az énekek átismétlése tanítás kezdetén és végén megeshetik.
2. Minden elméleti órán magándolgozatul feladványokat hagyjon föl.
3. A magasabb helyzetben előjövő hangokat fej hangon énekeltesse, zajos, lármás harsány s ordítás-szerű éneklést kerülje, mert ez a képzőnek tökéletlen fogalmát adná a valódi vallásos éneklés fenségéről.
4. Tömegesen egész osztálylyal soká ne énekeltesse, a fősúly inkább a székenkénti, vagy kisebb csoportokban való, hol pedig egyenkénti gyakorlásra fordítandó, olykor célszerű verseny éneklést is tartani.
5. Az ünnepi éneke-

ket, a tárgynak megfelelő ünnepeket megelőző hetekben tanítsa.

A III. osztály énektanításáról.

A III. oszt. növendékek mind életkoruk, mind szervi fejlettségük, mind az eddig elsajátított elméleti tételek s gyakorlatok után képesekké lettek arra, hogy a zenetanban egy fokkal előrevitessenek. Itt már terjedelmesebb s nehezebb énekek lépnek előtérbe, s az elméletből is oly tételek vétetnek föl, melyek élesebb zenei hallást igényelnek. E ponton tehát a növendékeket a hangközök (intervallumok), hangnemek, s hanglépcsői távolok tanítása által öntudatosabb énekképességre emelhetni, s ha ez megtörtént, nincs oly mérvű akadály, mely a tartalmasabb egyházi énekek tanítását nehezitené. A zenei hallás élesítése a hangközök ismerete, s a hangtávolok kiénekeltetése által történik, mindezekben pedig a gyakorlati, vagyis a képzőnek élő hangszóvali példái szolgálnak kisegítő eszközzül.

Ezek szerint az énektanítás körüli eljárás terhelőbbnek tünik föl az eddiginél, a mennyiben terjedelmesebb és nehezebb szerkezetű énekek, elméletileg pedig elvontabb tételek jönnek elő, de ha a tanítandók a kijelölt fokozat szerint s óránként kellő pontossággal hajtatnak végre, a teendőktől egyáltalában nincs mit tartani.

Lássuk tehát s mennyire lehetséges egybevonat, hogy ezen osztályuaknak a zene elemeiből miket kell megtanulniok?

1. A hangközök ismeretét, e nélkül az egymásra jövő hangok távolsági, vagy távolabb eső lépcsők hangközi nagyságát föl nem ismerhetni, a hallrendszernek pedig a különböző távolságra eső hanglépcsők hangközi s hanghelyzeti állását épen ugy kell ismernie s felfognia, mint a látszer képes megítélni vagy összehasonlítani a tárgyak egymástóli távminőségét, arányát és ha van szemmérték, akkor hallmérték is lehet, s miként az, ugy ez is gyakorlatok s kísérletek által tökélyesíthető. A zenei törzs hangok egész és fél,

vagy nagy és kis közökre lévén felosztva, ezeknek teljes mérvü felfogatásán és megértetésén kell törekedni, már csak azért is, mivel a hangnemek alakzata különbéleségének alapoka azoknak változó fekvésében rejlik; — fődolog továbbá :

2. a hangnemek tudása; ezek énekeink alapanyagai, gyakorlatilag való pontos ismeretök nélkülözhetetlen. Zsoltár énekeink távoli századok termékei lévén, részben az akkor divó, részben az újabb vagy modern zenében alkalmazásba vett hangnemeket kell tanítanunk. A tökéletes intonatiovali éneklést a hangnemek folytonos éneklése segíti elő; ki tehát ezeknek gyakorlását nem hanyagolja el, az hasztalan nem tölti az időt.

A hangnemek tanításánál a mai két alapalaku — dur és moll — hangnemeket szükséges előbb fölvenni, utóbb az összehasonlítás, a hallérvék és ítési képesség fejlesztése végett, a régi egyházi hangnemek is, mennyiben azokat sok énekeink is kívánják — tanítás és gyakorlás alá veendők. — Végrezetre szükséges :

3. a hanglépcsői távolságok ismerete, pontos meghatározása, s kiéneklése; a hanglépcsői távok gyors felismerése s hibátlan kihangoztatása sok gyakorlást igényel, de ez az énektanulásnál nélkülözhetetlen lévén egyáltalában nem mellőzhető. Egyébiránt mivelhogy énekeinkben a lépcsők nagyrészbzen természetes nagyságban jelennek meg és számtalan ismétléseknek vannak alávetve, azok tanítása semmi nehézséggel nem jár. Ha a szükséges gyakorlati példák Zsoltár dallamokból is szerkesztetnek, különös előny leendő azokra nézve, kik hangszerrel magukon nem segíthetnek.

Mielőtt a tanítás alá veendő énekek sorozatát bemutatnám, ezen osztály részére is bizonyos szabályokat adok, melyek az izléses éneklésre nélkülözhetlenek, komolyan ajánljuk az illetőknek, mivel tapasztalás után mondvá öszbecsavarodott éneklők is gyakran vétének azok ellen. Tehát 1. Minden éneklő érezze át azt, mit énekel, s előadáskor azt törekedjék kifejezni, ez szüli a hatást a hallgatónál. 2. A dallam tételek

elővitelét a dallam beltermészete s a szöveg tartalma szerint intézze, ennélfogva kerülje a túlhajtott gyors, vagy a koldusszerű vontatott és cikornyázott vén asszonyos előadást, ha éneklésével hatni akar. 3. A szöveg szótagjait nyelvtani szabályok szerint szaggassa meg s a mely tagon lélekzetet vesz, azt a lélekzetvétél után ne ismétlje, — Kenyerök javát megette kántoraink pl. így is szoktak tagolni:

„U-ri-ste-na-zé-ni-mádcsa-gom!“ hozzá gondolva ehhez a hangzók pongyola kiejtését, az ily falusi előadásnál alig lehet valami bosszantóbb; a vallásos énekléseknél az ily szerencsétlen áhitat sértő, s nemesebb izlést ingerlő modort, hol csak legkisebb mérvben mutatkoznék is, minden áron kikell irtani. 4) Mikor a növendékek tömegesen énekelnek, a dallami sorokat egy momentumban kezdjék és végezzék, a szokásos magán kezdése s végezése egyes soroknak felesleges, mivel ez sok visszaélésre szolgáltat okot, különösen akkor, mikor a növendékek magukra hagyatva énekelnek, a mi pedig gyakori eset népiskoláinkban.

A tanítandó éneksorozata ez:

Első fél év: 1. hónap. Az I. és II. oszt.-ban tanított énekek átismétlendők, nem különben az eddigi elmélet is. — 2. hónap. 1. hét: I. Zs. 1. 2. v.; 2. hét: XVI. Zs. 1. 6. v.; 3. hét: XLX. Zs. 1. 4. 5. 6. v.; 4. hét: a XX. Zs. a 62. dicsérettel. 3. hónap. 1. hét: XXV. Zs. 1. 2. stb. v.; 2. hét: XXXII. Zs. 1. 4. v.; 3. hét: XXXIII. Zs. 1—7. 10. v.; 4. hét: XXXIX. Zs. 3. 4. v. E két utóbbi hónapban az elméletből felveendők: Mi a hangköz: — a törzshangok hangközi felosztása, az egész és félhangköz bármely diatonikai lépcsőn való kiéneklése, az eredeti hanglépcsők rendsori ismerete, nagyságuk meghatározása. — 4. hónap. 1. hét: a LX. Zs. helyett „Ur Isten kész az én szívem“ vasárnapi előének; 2. hét: LXVI. Zs. 1. 2. v.; 3. hét: LXXIV. Zs. a 158. dicsérettel; 4. hét: XC. Zs. 1. 2. v.; Az elméletből: a mai zenében elfogadott kemény és lágy hangnemek alakjainak fölismerése, kiéneklése. 5. hónap: 1. hét: XCVII. Zs. 1. 6. 7. v.; 2. hét: CII. Zs. 6. 14. v.; 3. hét: CIII. Zs. 1. 2. 8. v.; 4. hét: a CX. Zs. a 44. dicsérettel. Elmé-

letből: a kemény és lágyszó hangnemek kidolgozása a 4. kereszt és 4. békig, azok begyakorlása. 6. hónap: Az egész félévben tanított énekek ismétlendők, a növendékek magán dolgozatai általuk letisztázandók.

Második félév. 7. hónap; mind az elmélet, mind az énekek, melyek a múlt félévben fölvetettek ismét átgyakorlandók. 8. hónap. 1. hét: CXII. Zs. 1. 2. 3. v.; 2. hét: CXIII. Zs. 1. 2. v.; 3. hét. CXIX. Zs. 1. 2. 17. v.; 4. hét: a CXVI. Zs. 1. 5. 6. v.; Elméletből: a múlt félévben kidolgozott hangnemek lépcsőinek rendsori kijelölése, s hangköri nagyságuk módosítása írásilag. — 9. hónap. 1. hét: CXXV. Zs. 1. 2. v.; 2. hét: CXXVIII. Zs. 3. hét: CXXX Zs. 1. 3. v.; 4. hét: a CXXXII. Zs. „E szent házban megállottunk“ előénekekkel. Az elméletből a múlt hóban fölvetett hangnemek lépcsőinek gyakorlati felismerése az ide tartozó tételek kiéneklésével. 10. hónap. 1. hét: 5. dics. 2. hét: 37. dics. 3. hét: 43. dics. 4. hét: 70. dics. — Az elméletből: a szükségelt templomi hangnemek felismerése, s azoknak a maiakkal való összehasonlítása. 11. hónap: 1. hét: 70. dics. 2. hét: 72. dics. 3. hét: 137. dics. 4. hét: 146. dics. Elméletből: az egész évben tanult elmélet ismétlése a rávonatköző gyakorlatokkal együtt. — 12 hónap: Ismétlés a közvizsgáig.

A bevégzett énekek száma 32. — Záradékol figyelembe vétel végett ajánlom azon szabályokat, melyeket a II. oszt. részére közlöttem.

A IV. osztály énektanításáról.

A már tulhosszura terjedt közleményt méginkább bővíteni nem akarván, a IV. oszt. énektanításáról csak egybevontan szólok. Ezen osztályuak a még fenmaradt énekeket a temetési énekekkel együtt teljesen elvégezhetik. Ezenkívül nemzeti és népdalokat is tanulhatnak egy-két szólam szerint. Mely fokozat szerint s minemü zene elmélet kíséretében történjék a további énekképzés, azt a „Vezérkönyv“-nek kell kimutatni. — most csak a hátra lévő énekeket sorolom el, melyeknek tanítását időhöz nem kötve végezhetik az illetők, — tehetnek

oly beosztást, mint a III. osztályban láttuk, a tanítandó énekek sora im ez: III. X. XVII. XXII. XXVII. XXXVI. XXXVII. XL. LI. LVI. LXXIII. LXXIX. CIV. CXVII. CXXII. CXXXVII. CXXXVIII. CXLIV. CXLV. CXLVIII. CL. Zs. továbbá: 61. 63. 65. 165. dics. — Megjegyzendő, hogy a mely zsolttárok dallamaira dicséret szöveg van alkalmazva, azzal egyesítve taníttassék, ezekhez jönnek még a temetési énekek.

Az énekek ilyenmü beosztása s az elméleti részek ily módon való alkalmazása kétség kívül kivihető, ha hetenként két gyakorlati s egy elméleti óra tartatik. Oly helyeken azonban, hol a felsőbb iskolákat utánozva a Szereda és Szombat délutánok, a vasárnapokkal együtt szünidő cég alatt pazaroltatnak el, holott régenten egy pár óra azon napokon is használtatott iskolai célokra — kényelmesen menvén a dolgok, az énekek tanítására nézve nem sok eredményre számíthatunk.

Ha már a növendékek pl. a III. oszt. végeztével pályájukat abban hagyni kénytelenek, mi gyakori eset; még ott is, hol az ingyen iskolázás életbe lépett, kevés növendék megy át a felsőbb osztályokba, — már a templomi éneklésben részt vehetnek, mert a szokásos dallamok nagyrészét tudják, azokat pedig, melyeket meg nem tanulhattak, az ismétlő iskolában elsajátíthatják a szükségesebb temetési énekekkel együtt, ha pedig ezt a körülmények miatt nem tehetnék, a gyülekezet után akadály nélkül énekelhetnek.

A kis népességü gyülekezetek növendékei aránylag jóval kevesebb énekkészlettel beérhetik, ez oknál fogva a tanítandó énekek számát maga a képző is meghatározhatja; mert pl. miért venne használatba 7—800 lélekből álló kis gyülekezet annyi éneket, mint 10—15,000 népességü? míg ez utóbbiaknak pl. 90—120 dallamra van szükségük, addig az elébbiek 20—25 dallammal is megelégedhetnek. — Lássuk már azt, hogy az énektanításra nézve mi eljárást kövessen a képző, ki pl. az I. és II. osztályt vezeti. — Az, a már kimutatott rendszert a két osztálylyal szemben szintén meg tarthatja, csak hogy — mi igen természetes — a tanításra nézve az idő mennyiséget is kétszerezni kell. A főfigyelem

inkább a II-od osztályuakra fordítandó, mint a kiknek segítségével az I. osztályuak is könnyen rászoktathatók az éneklésre, mert gyermek — gyermek társának előéneklését biztosabban tudja követni, mint meglett koruét. A II. osztálytól különítessék el az I. osztály gyakorlatkor, a botrány kikerülése végett s csak év vége fele egyesüljenek, ha már az I. osztályuak is némileg gyakorlottak; — ha pedig ezek pl. a hangjegyeket olvasni tanulják, ossza be őket a képző a II-od osztályuak közé, kik velők iratják, olvastatják a hangjegyeket, az énekeket pedig gyakoroltatják. E két osztály vezére tehát ha több időt fordít is az énekek tanítására, de tekintve a II. osztályuak segítségét — e miatt egyéb tantárgyak tanításánál hátrányt nem szenved.

A ki pedig a III. és IV. osztályt vezeti, annak csak a III. osztályra kell több gondot fordítania, s a kivitelnél a IV. osztályuak segítségét igénybe veheti; végezetre ki mind a IV. osztályt tanítja, mint pl. a kis városi, falusi és leánytanítók, — szintén alkalmazásba veheti e módszert, — főleg egyik osztály segítségének a másik ellenébeni felhasználása által magán sokat segíthet. E végre az I. osztályt a II-dikkel, a II-dikat a III-dikkel, ezt a IV-vel tanítja. A naponkénti gyakorlatot pedig úgy teheti, hogy az I. oszt. a II-dikkel minden reggel és délutáni istenitisztelet alatt, a III. a IV-dikkel iskolából hazabocsátáskor, hol tömegesen, hol csoportonként énekeltesse. Az esetben, ha a képző egyszersmind énekvezér is, a gyakorlati órát belátása és körülményei szerint rendezze. A négy osztály pedig együtt csak oly éneket adjon elő, melyet külön-külön tanultak, — így az éneklésben egyik osztály a másikat nem hátrálja s az előhaladást nem nehezíti.

Imé lehetőleg egybevonva elmondtam, mit az éneklés tanítás rendszeresebb és könnyebb kivitelére ez idő szerint jónak láttam, ugyanazért, míg a nélkülözhetlen „Vezérkönyv“ megszületik, az illető osztály vezérek, maguk és növendékeik könnyebségeért ezen tervezet kivitelét kísértsék meg, — s azt, a hol a körülmények úgy kívánják, célnak megfelőleg időmitsák is át.

A mi pedig a „Vezérkönyv“-et illeti, míg új énekeskönyv nem leend, s míg nem tudjuk, hogy abba hány és mi énekek vétetnek föl közhasználatra, addig annak készítéséhez nem foghatni, mindenek felett tehát az énekeskönyv reformálása az első dolog. Az éneklés tanítására nézve oly vezér könyveket, minők eddig napfényre jöttek, s melyek tisztán világi éneklők képzésére lehetnek alkalmasok, csak szükségből kiegészítőnek, s nem olyanoknak tartok egyszersmind, melyek a vallásos éneklés tanítására, a növendékeknek vallásos szellemben s életben való nevelésére alkalmasok volnának; — igen, uraim, más dolog vallásos éneklést tanítani, ha ezt a szó valódi értelmében vesszük, más pedig más irányu vagy érzéki dalokat!! nagy különbség a kivitelben, ezen hasonló módszerűnek tetsző tanítás közt. Részemről népiskolai vezérkönyveket csak olyaktól várok, és óhajtok, kik életök legalább egy részét népiskolai tanítással töltötték, kiknek ez oknál fogva fogalmuk, élettapasztalásuk van a növendékek felfogásához alkalmazott oktatásra nézve is, nem pedig olyanoktól, kik soha néptanítók nem voltak, hanem csak úgy „gondolom“ szerint, vagy „hozzávetőleg“ szokták készíteni azokat. — Ezért van aztán, hogy némely vezérkönyv, mihelyt az illetők által alkalmazásba vétetik, kérész életü marad. Vallásos éneklést tanító „Vezérkönyv“-et pedig olyannak írni, ki maga sem énekképes, sem népiskolában éneket tanítani kellő gyakorlottsággal nem bír, tehát egy általa gyakorlatilag ismeretlen téren utmutatói szerepre vállalkozni — egyenlő a nevetségessel, vagy másként mondva, nem egyéb az humbugirozásnál.

Ha tehát a f. t. egyházkerületek kormányzó testületei az énekügyre nézve valahára valamit tenni akarnak, miután úgy látszik, hogy az énekgyűhöz énekvezéreinknek kevés szó-lójuk van, jó lélekkel ajánlom, hogy ha az új énekeskönyv létre jő, melyrenézve nagyobb lelkesültséget várok és követelek felyülről, akkor a dallamok tanításánál irányt adó „Vezérkönyv“-ről is gondoskodjanak, sőt azt is mondom, s pedig határozottan, hogy ha a mai tanmódszer elveihez hűk akarnak maradni, — az új énekeskönyvbe felvett zsoltár szövegeket ma-

gyarázó segédkönyvről se felejtkezzenek el, mert ha a bibliai tételek olyan a milyen magyarázata követeltetik a népiskolákban, miért ne volna kívánható, hogy minden tanítás alá eső énekszöveg megelőzőleg a növendékek előtt fejtegettessék? Mennyi homályos kifejezések, mennyi képes kitételek, mennyi a héber östörténelem alapos ismeretét föltételező leírások fordulnak elő a zsoltárookban? miket a szegény növendékek eddig csak gépiesen, öntudatlanul magoltak be. E szövegek magyarázata alkalmával mily szépen lehetne a növendékek vallásos felfogását élesíteni, érzelmeit növelni, ápolni és erősíteni.

De nem időzöm tovább e tárgynál, sőt hosszadalmasságo-mért a tisztelt olvasótól bocsánatot kérek. — Kiket énekügyünk jelen állapota nem elégit ki, s kik egyelőre gajdoló, később pedig ordító gépeket nem óhajtanak, hanem tiszta és nemes gondolkozású éneklő tagokat kívánnak a gyülekezetnek, átláthatják, minő alapelvek, minő nézetek szerint lehetséges jövőre ily tagokat egyházi énekeink tanítása által is nevelni, tegyék tehát ezt azok, kik erre hivatvák, hogy mig élnek, a hű munkásság által szerzett tiszta öntudat nemes érzelmét visel-hessék keblükben, ha pedig megválnak terhes pályájuktól, sa-ját növendékeik könyei s áldásai közt vitessenek ki a vég-nyugalomra!

Ivánka Sámuel.

II.

A gyakorlati szónok-képzés.

A lefolyt 1876-dik évben négy tudósítás jelent meg az „Evang. Prot. Lap“-ban, ismertetvén velünk azon módozato-kat, melyek a nagyenyedi, pesti, pozsonyi és debreceni hittani intézetekben a szónok-képzés körül követ-tetnek. — Egy ötödik cikk pedig, az egyházi beszéd irányáról, a pesti prot. lapban jelent meg, mely néme-lyekben helyes, sokban azonban téves nézponctokból indul ki.

Nem akarom mindeniket, pontról pontra bonckés alá

venni. — Nem állhatom meg azonban, hogy kivált a két utóbb említett cikkekre, pár észrevételt ne kockáztassak, annyival is inkább, mivel közlendő észrevételeimmel, az irodalmilag csak alig szellőztetett alapoknak, a gyakorlati lelkész-képzésnek érdekében ohajtanék véleménycserét indítani.

És e véleménycserét én fontosnak tartom. — Valahányszor a hitközöny terjedéséről, vallástalanságról, üres templo-mokról stb. olvastam még, mindannyiszor olvasnom kellett utána azon replikát is, hogy ama veszélyes dolgok terjedésének, kisebb-nagyobb mértékben, mi, lelkészek is, okai vagyunk. — És ebben igazuk van azoknak, kik egész őszinteséggel itt is keresik az okokat; mert meg kell vallanunk, hogy mindenre, még prókátorkodásra is nagyobb mérvben oktattatunk hittani pályánkon, mint épen arra, a mi fő, t. i. gyakorlati lelkészkedésre. — Hogy papokká lehessünk, azaz, hogy megnyerhessük a hivatalt, mint jövedelemforrást, arra életünkben négy évet kell szentelnünk, melyből azonban egy elégnék tartatik mindenik hittani intézetben, hogy hetenkénti hat óráján mindent magunkba vegyünk, a mi a voltaképeni gyakorlati lelkészkedésre vonatkozik.

Lehet-e csodálni aztán, ha az életbe kilépett ifju theologus is, épen arra, mi reá legfontosabb leendő, fordít legkevesebb figyelmet? Lehet-e csodálkozni azon, ha midőn önállóságra jutott, azt sem tudja, mi fán terem az ő teendője, sem egyház kormányzás, sem lelkipásztori gond, sem azon viszony felől, melyben a gyülekezettel áll, pár ellesett homályos fogalmon kívül, nem bir semmivel?

Anynyi tagadhatatlanul igaz, hogy szónokképzés tekintetében jobban állunk, de ki vonná kétségbe azt, hogy a szónoklás csak a lyurgianak, de nem a lelkipásztorkodásnak, lényeges része? — Itt is azonban, a szónokképzésnél, sok dolog jobban volna, ha másként volna, ha itt is inkább a gyakorlatra fektetnének a fűsúly, egy rövid félévig tartó emléztetés helyett.

A poetáról mondják : non fit, sed nascitur! És ez kétség-

telen igaz; de igaz az is, hogy a költőt, gondolat és technikai szépség tekintetében, a helyes irányu képzés és . . . a kritika teszi azzá, minek lennie kell. — A költői év bármily dús, az eszmék bármily ragyogók, föllengzők, ha a köntös nem hozzájuk illő, ha a költészet szabályai, nyelve, a kifejezés hatalma nincs birtokában: művét még nem fogjuk elfogadni költeményekül.

Ezt mondhatjuk el a szónokiságra nézve is. — Egy kicsit születni kell rá, azaz meg kell lenni már az egyénben azon erőnek, melyet a szónoki-képzés, helyes mederben vezetve visz a tökély magasabb foka felé.

A szónok-képzés rendeltetése tehát az volna, hogy azon szónoki erőt, mely az egyes hittan-hallgatókban, mint elrejtett örök-tulajdon rejlik, egyfelől napfényre hozza, másfelől oly helyes mederbe terelje, melyben f é l s z e g s é g e k, r o s z m e g s z o k á s o k stb. elmaradnak.

Kérdés azonban, hogy azon módszer, melyet a szónok-képzés körül, az egyes hittani intézetekben jelenleg működő tanárok feltüntetnek, célhoz juttat-e? segíti-e a tökélyesülni vágyó ifju törekvéseit? s általában, a szónoklat elméletének tanítására kimutatott időszak helyesen van-e oda téve, a hol van?

Egyéni nézetünk szerint, az idézett cikkekben feltüntetett módszerek nem felelnek meg az ohajtott célnak. — Egyik egyben, másik másban hiányos; abban pedig mind megegyeznek, hogy a szónok-képzést csak a tanfolyam harmadik — tehát utolsó előtti évében — adják elő; és ott is gyakorlati dolgok helyett, hetenkénti hat órából, négyet, ötöt az elmélet emlétetésével foglalnak el.

Bizony pedig, míg a szónoklattan, a tanfolyam harmadik évén adatik elő, addig nem lesz megszabadítva a pápi pálya, a hivatlanoktól s lekell tennünk a reményről is, hogy mindig és folyton arra hivatott, test és lélekkel elszánt, gyakorló lelkészeket nyerjünk.

Megmondjuk okát.

Bárhol kezdette meg az ifju gimnazialis tanpályáját, meg-

kezdette már itt, de mindenestre előbb, mint az egyházi szónoklatnak akár elméletéről, akár gyakorlatáról valamit hallott volna, — a gyakorlati téren működést. Már mint gimnazialista járt legatióba, s ennél fogva megkellett kezdenie a gyakorlatot, egyedül és egyenesen azon alapon, melyet a világi szónoklatból, felgimn. tanpályájának két első évében szerezhettek.

Hogy például épen Debrecenben, a gimnaziálisták minden közelebbi utasítás nélkül járnak legatióba, azt azon évek tapasztalataiból tudom, melyekben azon intézet növendéke valék. — És hogy ezen én, ki a máramaros-szigeti lyceumban, annak érdemes igazgatója által, több társaimmal együtt, VII., VIII-dik és IX-dik osztályokban, minden ünnep előtt csaknem 4—6 heti szigorú censura alá voltam vetve — felettébb csudálkoztam, azt, gondolom, nem szükség constatalnom.

És vegyük most már az ilyen ifjakat. — Azt sem tudván, mi az egyházi-szónoklat lényege, de sőt még azt sem tudván, mi a különbség a tanári, törvényszéki- s templomi szószék között: egyfelől profanálják az egyházi szónoklatot s szószéket, másfelől utasítás nélkül lévén — elkezdik az első meghallgatott s bármily rossz egyházi-szónokot utánózni, a nélkül, hogy egyéni tulajdonaikra tekintettel lehetnének.

Már pedig, hol az egyéni tulajdon nem bir felszínre vergődni, ott igazi, meleg, átértett, átértett szónoklatot ne várjunk; az utánzás megfoszt az önállóságtól s nem arra ösztönöz, hogy a jól elmondásra, hanem hogy a példány helyes utánzására figyeljünk.

Képzelnék el már, hogy ezek, kik minden előleges utasítás nélkül léptek a gyakorlati térre, mennyi megcsontosodott rossz szokást, mennyi ferdeséget, mennyi balfogalmat visznek a szónokképző tanár elé? És a szónokképző tanárnak — ha hivatását beakarja tölteni — mennyire meggyül ezen egyéni tulajdonaikra rossz vagy hibás szokást felöltözött ifjakkal, a baja?

Vegyük fel erre vonatkozólag épen a debreceni fiukat, kik ha hallgatták e szónokot, a debreceni lelkészekben,

mindig a kiválóbb egyházi szónokokat hallgathatták. Mily határozott befolyást gyakoroltak s gyakorolnak a lelkész urak az ifju hallgatóra, mutatja az, hogy alig ismerünk, sőt keresve sem igen találhatnánk debreceni születésű, vagy kezdettől fogva ott tanult ifjút, ki a lelkész urak közül a maga példányképét ki ne választotta volna, — s kit minden tőle kitelhető erőlködéssel utánozni vágy. — Erőlködéssel — mondjuk, mert egyáltalában képtelenségnek tartjuk azt, hogy fejlődő ifju, megállapodott szónokot, erőlködés nélkül utánozni képes legyen.

Már pedig a dolog úgy áll, hogy Debrecenben — az újabb időben legalább — nem választottak olyan lelkészt, ki akár szónokiségében, akár egyéb tekintetben, egyedül és épen a debreceni szószékekben fejlődött s jutott volna megállapodásra. — Megállapodottak voltak már többnyire akkor, midőn a tanári székből vagy a vidékről behivattatának. — És épen a miatt, hogy ők megállapodtak, hallunk gyakorta oly ifjuga g g o k a t, kik az egyházi szószéken jó isten tudja minek tekintvén azt — szavukat megváltoztatják, természet ellenesen elnyújtják, vagy erőlködve p a t t o g t a t j á k é p e n o t t, h o l n e m k e l l e n e. — Már kül megjelenésükben is kész öregek. — A szószék karfájába fogózkodva, úgy szólván kapaszkodva vonszolják fel lustult tagjaikat, s különféle görnyedéseik közepett, az ember, bizonyos távolságra, kevés illuzióval még keserves nyögésüket is hallani véli. — Ifjak, de utánozni vágyván, kénytelenek megállapodottat affectálni, affectálni oly valamit, mi egykor magától megjön, de mig erőltetve van: természetellenes.

És ezt nem csak kezdőknél, hanem olyanoknál is tapasztalhatni, kik már átjutottak a dressurán, végeztek az iskolai képzéssel, — és így egészen tulvannak a gyakorlati oktatáson, nem csak, de már egy nagy részben többnek is tartják magukat, semhogy józan bírálatot, észrevételt meghallgassanak.

Valjon hát, óvta-é az ilyeneket a gyakorlati szónokképzés a vak utánzástól? lehetővé tette-é rájuk nézve, hogy a meghallgatott kitünő szónokokat egyénítés végett tegyék

tanulmányuk tárgyává? Ellene állott-é annak, hogy ne utánozzanak olyat, kinek sem hangjával, sem alakjával, sem elme, sem pedig szívtulajdonaival nem rendelkeznek s egyéni compactiójuk elütő volta miatt nem is fognak rendelkezhetni soha?! És ha nem! valjon miért? bizonyosan azért, mert a gyakorlati képzés későn jött, a gyakorlati órák száma kevés volt és sem időt, sem tért nem engedett arra, hogy a szónokképző tanár, az utánzót, utánzásának hiányaival megismertesse, fogvatkozásai, vagy éppen képtelenségei felől meggyőződtesse.

A gyakorlati órák számának szaporítását, s mind az elmélet tanításának mind a gyakorlati képzés megkezdésének a hittani pálya I-ső évére áttevését nem csak a fentebbi ok, hanem egy más, a fentebbinél fontosabb dolog is ajánlja. — Ez nem más, mint az, hogy a rendszeres oktatás és elfogulatlan bírálat áldásaiban, mindjárt kezdetben részeltetni óhajtanók a kezdő theologusokat s barátságos, jó indulatu figyelmeztetés által szeretnők megmenteni az ezen pályára nem alkalmas egyéneket az élet keserű csalódásaitól.

Mi részünkről sohasem óhajtanánk, de sőt nem is alkalmaznánk ugynevezett tudós, — hanem gyakorlati-lelkipásztorokat. — Mert meg vagyunk győződve a fellelől, hogy az egyes egyházak belügyeit, nem csak, de nagy részben az egyházi életet is, nem a gyakorlati cszü, hanem az ugynevezett tudós lelkipásztorok tették és teszik tönkre.

Mennyire más képe volna csak jelenben is egyházi életünknek, ha a gyakorlati lelkész-képzés, megtisztítja e pályát a hivatlanoktól s protectiójának súlyát nem arra fekteti, hogy minél több elmélő tudóst, hanem hogy minél több gyakorlati lelkészt adjon az anyaszentegyháznak. *)

*) Mi, hazai hittani intézeteinket, ez időszert legalább, nem tartjuk — a minthogy csakugyan nem is azok — tudós-képző, hanem gyakorlati lelkész-képző intézeteknek. — Annál kevésbé tarthatjuk tanárképző intézeteknek. Volt ugyan értelme annak pár évtizeddel ezelőtt, sőt még a közelmúltban is, midőn a tanári székek mindenfelől a hittan-

Ki mondhatna pedig ellene a tapasztalatnak, hogy t. i. ama kitünőbb emlézők, kik miatt a hivatottabbak elhanyagoltattak, sőt el is nyomattak, alig, vagy csak elvéve lettek gyakorló lelkészekké s így sohasem, vagy csak nagy ritkán fizették vissza az egyháznak a reájok fordított gondot?! Tény az, hogy száz eset közül egyszer-kétszer esik meg, hogy az osztályzat eleje gyakorlatban azzá lett, mi az elméletben volt. — Nem lehet hát valami ferdébb, visszásabb eljárás, mint helyzeti számhoz kötni a gyakorlati kitünőséget.

Hogy a szónoklat tanára is, épen maga, s egyháza ellen követi el a hibát akkor, midőn a fentebb mondottakra nem figyel, azt hiszem, nem kell sokáig bizonyítgatnom. — Mert hiszen mi a célja a mi hittani intézeteinknek, s abban épen a gyakorlati lelkészet tanításának? Avagy az-e, hogy a kitünő, de hivatlan emlézőket kitüntessük — s ezzel elámitssuk, avagy talán az, hogy az elrejtett kincset, mi egyenesen az egyházi életre lesz gyümölcsöző — napfényre hozzuk, szives, barátságos indulattal a tanulási kedvet, a képzési ösztönt felkölteni igyekezzünk.

A gyakorlat legalább azt mutatja, hogy a szónoki erővel nem rendelkező, vagy egyéb tekintetben hibás emlézők, tanpályájuk derekán, vagy végén látják be téves lépésüket, hogy pályájukat eltévesztették. — De itt is jegyezzük meg, hogy maguk látják be tévedésüket, mert még nem tudunk példát rá, hogy szives atyai tanácscsal, épen az arra hivatott tanár figyelmeztette volna az illetőket tévedésükre. —

hallgatók által láttattak el — hogy t. i. a jó elmélők, de hivatlan gyakorlók, a hittani pályán protegáltassanak. — De ma már nincs semmi értelme. — Állítsunk tanár-képezdét, hogy az odavalóknak a theologusok között és feletti protegálása — ne vonhassa el a tanárok figyelmét és gondját azoktól, kik gyakorló lelkészekké leendők s nem leszünk kitéve annak, hogy a hittani pályán, a lelkészi hivatalra hivatlan tudósok protegáltassanak, kik nem ritkán elég hálátlanok is, ugy az alma-mater, mint az egyház iránt. Egyébiránt nem gondolnám, hogy azon félreértés ér, hogy itt a valódi, hivatott tudósokat érteném. — Nem. — Csak azokat értem én, kik gimn. tanpályájukon a folytonos bukdácsolás miatt, nem is vethettek biztos alapot; de a kik hittani pályájukon, az emlézés folytán felvergődtek.

Mig az ellenkezőre, az elfogultságra, az ámitásra elegendet. — Mert valjon nem ámitás-e egy jobb sorsra érdemes tanulót, ki más téren hivatását betöltve, használhatott volna : rokonszenves képezhető hanggal s több e félével kecsegtetni, holott az a hang kizár minden képzési erőlködést; nem ámitás-e, nem egy egész élet boldogsága ellen elkövetett vétek-e valakire, csak azért, mert talán első, vagy második, azt mondani : egykor prot. egyházunk kitünő szónokai között foglaland helyet, holott hangja, hanghordozása, alakja olyan, hogy az életben alig vár reá egyéb méltatlanságnál, szívet és lelket egyaránt leverő, elbúsító mellözésnél.)*

De félreértéstől félek. — Nem azt mondom én, hogy a kongató hang, deli alkat, elég arra nézve, hogy előnyösítések valaki általa az iskolában is úgy, mint az néhol az életben történik. — Mert hiszen a kongató hang, üres fő mellett, deli alkat, papi jellem nélkül mit sem ér. — Hanem igenis, azt mondom, hogy a gyakorlati szónokképző tanárnak, épen azért, mert az ily kongató, deli alkatu egyéniségek az életben rendszerint előnyösítettetni szoktak, minden erejét, képzési törekvését ezekre kellene fordítania; legalább több erőt s figyelmet érdemelnének, mert hasonlíthatatlanul több kárt is csinálhatnak.

Azt tartjuk, hogy egy kongató hang s deli alkattal rendelkező ifju, azért hogy az egyházi életben kárt tett, s nem csak a vallásos erkölcsi élet romlását, de belpártviszályt és saját bukását is felidézte, a bajért egyedül nem okozható, hanem igenis, okozható azon iskola, mely benne csak a kongató hangot s deli alkatot tekintette, de arra figyelmet nem fordí-

*) Azt mondhatná valaki, hogy egy hittanhallgatónak lehetne anynyi esze, hogy ne higgye azt, mi nem igaz! — Van, a hol van, de nincs, a hol nincs. — Hallottunk mi hangrontó hegedűst, kire valaki azt találta egyszer, csak deáki juxból mondani : mily érzéssel játszik! s bizony angyalok nyelvén sem lehet vala ellenkezőről meggyőzni őt. — S ismét hallottuk, hogy a szónokképző egy rossz, természettől rekedt, imfámis hangú ifjunak azt mondá : hangja valóságos bariton! s az illető, attól kezdve, örökös torokkiszőrülés között mondogatá : most rekedt vagyok!

tott, hogy ama világi előnyök teljes képeztetésben részesüljenek s teljes képeztetés folytán hasznossá, ártalmatlanná ténnesenek.

Viszont azt tartjuk, hogy azon főiskolai volt elsők, kik sorsukat s a lelkész-választási törvényeket átkozva vonultak meg egy-egy harmad, vagy negyed-rendü egyházban, kik azután részint a csekély fizetés, részint elszigeteltségük miatt, pár év alatt életuntak, elégedetlenek, s minden egyházi dolog iránt érdektelen közönyösek lettek: csalódásuk miatt nem egyedül önmagukat, nem is épen a választási-törvényeket átkozhatják, hanem igenis azt, ki az életre való minden tekintet nélkül biztatta, istápolta őket, a nélkül, hogy kész erővel rendelkezett volna istápoltajainak az étellel szembeni protegálására, a helyett, hogy komoly, atyai jó tanács által, más, különben kitünő tehetségüknek inkább megfelelő térre terelte volna át.

Elég baj, de hiába! ez már egyszer így van, s ezen a választási szabadság megszorítása, vagy esperesi kijelölés aligha foghat segíteni, — hogy egyházaink legnagyobb részt, a lelkészi egyéb teendőkre való tekintet nélkül, csak a szónokokat keresik megválasztandó jelöltjeikben. — És ha ez így van, akkor a gyakorlati szónok-képző tanárnak, minden idejét épen a gyakorlati képzésre, itt is nem az elméletre, hanem a gyakorlatra, és nem a kitünő emlézőkre, hanem a kitünő gyakorlókra kell fordítania, hogy ezek minden irányban, igazi lelkészekké képeztesse.

De hát, minderre, ama cikkekben feltüntetett módozatokban, alig van tekintet. — Az ifju, tanpályájának csak harmadik évében foglalkozik voltaképeni gyakorlati lelkészettel, s ismerkedik meg egykoron gyakorlandó teendőinek lényegével; — a szaktanár is csak akkor kezdi megismerni őket, mikor már nem akarja, vagy talán nem is teheti, hogy a nem arravalókat más pályára terelje. — És ekkor kezdődik el aztán, a hivatottabbak látszólagos leszorítása, elhanyagolása. A rendsor, melyet a szaktanár a harmadik évben kezébe kap, az a rendsor, melyet néhány elméleti tantárgy

értelmetlen bemagolása, az ő hozzájárulása nélkül állapított meg, megölo betűjévé lesz azoknak, kik kitünően megfutott gymnazialis tanpályájuk után a magolandó tömeg előtt meglankadtak. — A gyakorlati, vagy ha úgy tetszik emésztési kitünőség ott lehet, de az elmélet dirigál; a kitünö emlézők maguk veszik igénybe a tanár minden figyelmét; míg emezeknek, még a bírálatból is alig jut valami halvány elismerés; de míg amazoknál, a legkitünőbb figyelem sem szülhet, a belérték hiánya miatt, gyakorlati eredményt, addig ezeknél, az elhanyagolás, az egyházi életre nagyban kiható kárt eredményez.

Elég különc vagyok rá, hogy higyjem, miszerint akkor, ha a hittani pálya I-ső évén, nem a neveléstan etc. értelmetlen bemagolása, hanem egy elfogulatlan ítélő tehetségű szaktanár adná meg a gradust: azon, különben képességgel bíró, de a magolandó tömegtől megriadt s nem ritkán a pályától is visszavonuló ifjak, — több odaadással, munkakedvvel, végeznék be tanpályájukat; azok pedig, kik nem odavalók, idejekorán figyelmeztetve, képességüknek megfelelőbb tér keresésére, az élet keserü csalódásaitól ovakodásra serkentetnének.

A szónok-képzéstől sohasem választható el, az elmondandó megírás-módjának tanítása. — De nézetünk szerint itt is a gyakorlat az, minek tulsulyban kellene lenni az elmélet felett.

Az egyházi-beszéd elméletének rövid tárgyalása után, mindjárt meg szeretnők kezdeni a rendszeres gyakorlatot is. — De nem a torony építésen, azaz a homiliai, hanem a szintetikai módszeren. — Első évben legfelebb négy közönséges, — a második évén kétanynyi és az ünnepiek; a harmadik évén három hétben — a negyedik évén pedig minden héten — egy-egy egyházi beszéd termelése volna kívánandó, még pedig minden nemből, a szorosán vett liturgiai beszédek is felvéve. — A mi pedig legfőbb, példány-szónoklatok nélkül.

Megvallom, sem hittanhallgató koromban, sem ma — nem voltam s nem vagyok képes belátni a példány szónoklatok felolvasásának szükséges voltát. — Lényegesnek tartom, hogy az ifjuság figyelmeztetve legyen a kiválóbb szónokok műveire, de hogy a feldolgozás végett kiadott szöveg mellé, a megadandó felvilágosítás után mért kelljen ama példányokból felolvasni, ezt nem értem. — Hanem ha talán azért, hogy az átnézésnél a tanár munkáját megkönnyítse, mivel a gondolkozni nem igen szerető ifju mindjárt a felolvasáskor lepuskázza a főtételt s részeket s talán a bevezetés és részek főbb eszméit is s így az átnéző, az egyformaságot látván, nem igen tart attól, hogy az ifju más, előtte idegenből irt le valamit.

De vajjon nem lehetne-é megvárni egy szónokképző tanártól, hogy az egyházi beszéd irodalom termékeit nagyobb részben ismerje? s nem helyesebb volna é, a főtétel és részek megadása helyett, magukkal az ifjakkal taláztatni fel azt? Hiszen, ha elítéljük a gimnasialis tanárt, ki földrajzot tanítván, növendékeivel ablakon keresztül véteti le a térképet, hogy azok soha se örülhessenek igazán saját munkájuknak, mennyivel inkább hibáztatandó, a felnőtt ifjuságot vezetni arra, hogy csalogassa önmagát s csalja a világot. — A példány szónokokra, kiválóbb egyházi beszédekre figyeltetést értem, de azoknak, önmunkásságra kiadott textusok melletti felolvasását nem tartom egyébnek, mint az ifjuság kicsinylésének, mintha azok, még 20—22 éves korukban sem volnának képesek önállóságra, s nem arra, hogy egy kiadott szöveg felett szabadon gondolkozhassanak. — Igen! azok által a felolvasások által megvan kötve az ifjuság keze, le van nyűgözve gondolatainak szabad szárnyalása s egyenesen arra van utalva, hogy a dolognak lát-szólagos könnyebb végét fogja s a szerint éljen.

Cikk író saját tapasztalását mondja el, midőn azt állítja, hogy őt, a teljes önállótlaniságtól egyedül és egyenesen szigorú anyagi körülményei szabadították meg. — Nem volt ugyanis képes azokat az ugynevezett példány szónoklato-

kat megszerezni, s kénytelenítettett egy concordantia, s néhány biblia-magyarázatos könyvre támaszkodva, küzdeni, tusakodni, hogy legyen mit elmondania. — Hja! először nehezen ment; mert úgy volt vele, mint az a gyermek, ki egyik évben ablakon rajzolta térképeit, de a másik évben már okosabb tanár vezetése mellett, kénytetett szabad szemmel mérni a vonalakat. — Amit legjobban sajnál, az, hogy irni nem tanult meg, az egyházi szónoklat irányát — meg egyébét sem — volt képes úgy tenni magáévá, mint azt szerette volna. — Pedig a gyakorlati szónokra az irány felette lényeges. Durva daróc alatt nem vész el oly könnyen a szépség; mert hiszen ezt a komoly figyelő, előbb utóbb csakugyan felfedezi; — de az érthetetlen, szakgatott, zavart irány mellett elvész, sőt kifezést sem talál, ha mindjárt a legragyogóbb eszme lett volna is az, miről a szónok szólni akart.

Szerencsés szónok csak is az lesz, kinél az irány a szónoki képességgel karöltve jár. — Az ily szónok oly hatásúvá lesz hallgatóira, mint a mulató társaságra nézve az izletesen feltálalt étel, szives házi-gazda szives kínálgatózása mellett. — Ott lehet a legfinomabb étel (eszme) ha nincs feltálalva izletesen (irány); ha a gazda goromba s hidegen, vagy épen nem is kínálgatja vendégeit (rosz szónok) bizony nem lesz az az étel fogyatkozásnak kitéve (fogy a hallgatóság) nem lesz tápláló sem (emészthetetlen irány.)

Csakhogy aztán az egyházi beszéd irányával is legyünk tisztában. — Amint nem jól jön ki egy gyenge kompakcióju s gyenge hangu ifju száján valami morgadalmas-dörgedelmes beszéd: úgy a keresztyénség fenséges eszméi sem jelenhetnek meg; durva, darabos, pongyola vagy épen pórias irányban.

Ki felemelkedett a felhőkig s elrepült a hallgatóság feje felett, elrepült a nélkül, hogy hallgatóit magával vinni képes lett volna, bizony nem felelt meg a célnak. — Célhoz csak az jut el, ki az eszmék átkölcsönzése végett leereszkedett s tiszta,

világos, könnyen megérthető iránylyal — magát megértetni igyekezett.

Igy ítélvén — természetes — hogy nem érthetek egyet Sz. K.-lyal, ki az egyházi beszéd irányáról szólván egyenesen azt mondja, hogy le kell szálnunk a néphez a porba; nem magunkhoz emelni, hanem velök lent — tehát a porban maradni — a cél.

Épen e végből el is itéli az újabb korban megjelent társakat s önálló beszéd-füzeteket — s azok között még Révész Imréről is — azt nyilvánítja, hogy beszédek egyáltalában nem olyanok, melyeket haszonnal mondhatna el bárki és bárhol.

Nem kétlem; hogy Sz. K. tudja azt, hogy a nyilvánosságra juttatott e beszédek célja voltaképen nem más, mint az, hogy az eszméket a tisztársakkal közölje. — Ha a közlöttek mi megértjük: a közrebocsátó célját érte. — Mert azt már minden közrebocsátónak tudnia kell, mint Révész Imre is tudta azt, midőn Robertsona elé irt s Sz. K. által félreértett előbeszédét írta — hogy az egyes embernek logikája s irálya oly egyéni, hogy a közlött eszmét csakis saját logikája s irányával teheti a szó teljes értelmében magáévá. — Egy nyomtatásban megjelent egyh. beszédet haszonnal soha és senkisémondhat el, ha azt önmagához, ész, szív, száj és hangsajátságaihoz nem alkalmazta, az az, teljesen magáévá nem tette. — Nem is lehet ott a szónokiség leglényegesebb kellékét — a közvetlenséget — sem képzelni, sem megkivánni, hol a szónoklat tartó egyéniség felett, egy töle egészen elütő tulajdonokkal bíró egyén logikája és irálya uralkodik.

Különben még akkor is, ha igaz volna az, hogy az egyházi szónoknak Petőfi és Arany nyelvén kell szólnia gyülekezetéhez, akkor sem lenne kikerülhető, legalább nálunk magyaroknál (hol Petőfi és Arany irálya között is nagy különbség van,) hol az irányra szigoruan meghatározott szabályok nincsenek, nem lenne — mondom — kikerülhető, hogy egyesek, egyes közleményeikre teljes egyé-

niségüket rá ne nyomják. — De ha volnának is oly irályi szabályok, akkor is meglenne a különbség a közönséges beszéd és irodalmi irály között. — Már azoktól, kik egyházi beszédeiket közre bocsátják, megkivánjuk, hogy irályuk irodalmi színvonalon álljon; és ha nem áll s mégis beszéd tárba jut, akkor nem a szerző, hanem a szerkesztő okozható.

Abban igaza van Sz. K.-nak, hogy a táruk nyomtatott beszédei legnagyobb részben úgy, amint vannak, nem mondhatók el. — De ebben nem különbek azon szerzők beszédei sem, melyeket mint példányokat idéz. — Lengyel, Kalmár, Kis, Szoboszlai és Kulifai irály, kivált ez utóbbié, eléggé körmönfont, coppfos, körmondatos arra nézve, hogy népiesnek mondható ne legyen.*) De sőt márá, úgy amint írva vannak, csakugy nem használhatók, mint utódaik. — Fördös egyszerűségét lehetetlen elnem ismerünk, de Baksaiét, épen Baksaiét tagadjuk. — Hogy ez utóbbi együtt birta mindazt, mit a fentebb említettek különkülön, ezt egyszerűen nem hiszszük. — Mert, aki hallgatóinak feje felett „egy büneivel megbántott igaz Istennek haragját terhes fellepként menyköveket dörgetve lebegteti, lábuk alatt pedig, mint ékes sirból jajt, sikoltást hallat fel... az örök kárhozattal“ ... és alkot mondatokat, melyekben jelző hátán jelző, szóvirág szóvirágon tornyosul s közöl egy karácsonyi beszédet, melyben egyetlen hang sincs a nép nyelvén, hanem egy lelkesült karácsonyi költő nyelvén írva: azt nem tartjuk sem egyszerűnek, sem népiesnek; sem egyáltalában, követendő példány-képnek.

Mi a helyes e. beszéd irályát egyszerűség, világos

*) Már Mitrovics Gy. például Gyöngyösit tartja népszerűnek. — Érthető igenis, de nem népszerű. — Ujabban kiadott e beszédeinek II. füzetében, az első beszédnek elolvasása, teljesen elég állításunk igazolására. — „Mig sötét volt a szellem ege s a tudomány egyedárusággal kezelt világa szét nem lövelhetette sugarait.“ stb. stb.... Beszédei irodalmi színvonalon állanak, egyszerű eszméket hirdetnek, de úgy mondani el mint írva vannak — lehetetlen-séggel határos.

érthetőségben állapítjuk meg, mely sem póriás, sem bölcsész, sem virágos, sem költői nyelven adja elő eszméit, mely kerüli szorgosan még az oly képeket és hasonlatokat is, melyeket a nép értelmi miveltésége megfejtetni nem képes.

Szomorú dolog az, mikor irány dolgában, még az oly igaz és világos mondást is, minő a Révész Imre Robertsonnak előszava, valaki félreérti, s az a valaki még hozzá művelt ember is. — Hiszen nem azt mondja Révész Imre, hogy amit Robertson elmondott, az nekünk magyaroknak nem való; nem is azt mondja, hogy amit ő Robertson nyomain irt s Debrecenben, annak idejében — hatással el is mondott, az már hazánk más vidékein el nem mondható. — Hanem azt mondá,*) az én irányom s logikám az enyém s ha valaki, ezt a Robertson nyomain írott beszéd-füzetet, nem csak a benne található eszméért tanulmányozza, hanem az egyes beszédeket megtanulja s el is mondja, úgy amint én azokat saját logikámmal s irányommal magamévá tettem, egyénittem, hibát követel; mert ezen beszédeket haszonnal, sikerrel csak úgy mondhatná el valaki, ha az én egyéni mivoltommal, mint tulajdonával, rendelkezhetnék.

S csakugyan Révész Imre maga is, ama beszédeket nem lefordította, hanem átdolgozta, egyénitette; alkalmazta a magyar református nép és saját észjárásához, egészen a magyar egyházi beszéd formájába öntötte. — Ugy, a mint azokat Robertson brigthoni gyülekezete előtt elmondotta, — ő sem akarta sem világra bocsátani, sem használni.

Még egymás s különös tanácsot is ad Sz. K. a magyar református lelkészeknek. Azt mondja, hogy Révész Imre Szász K. és Tompa M. nyelvén csak akkor szóljanak, ha valami kényes tárgy felett készakarva homályban óhajtják tartani hallgatóikat. — Feleljenek meg rá azok, kik e téren többet tapasztaltak már, hogy van-e eset arra, hogy a

*) Ha nem jól fogtuk volna fel a dolgot, kérjük a kiigazítást.

prot. lelkész Fox-ként kénytetik beszélni gyülekezete előtt? hogy van-é Krisztus vallásában olyan kényes tárgy, melyről szükségképen úgy kell szólnia, hogy az igazság homályban maradjon? Avagy van-é esze az olyan lelkésznek, ki oly kényes tárgyról készakarva beszél szószékről, mely iránt homályban kell tartania gyülekezetét?

Hosszas és erős gondolkozás után sem tudtam én felfedezni sem a kényes tárgyakat, sem azt a kényszerítő hatalmat, mely kényes tárgyak szellőztetése s homályban tartására szoríthasson.

Tiszteljük különben a kényes tárgyas urakat, de magyar prot. népünket mentse tőlük Isten! — mi mindig sajnáljuk, ha egy vagy más alkalommal, talán nem épen a találó kifejezést használtuk a ker. eszmék s gondolatok kifejezésére s a vallásos-erkölcsi élet feltüntetésére, nemhogy valaha még azon igyekezettünk volna, hogy kényes tárgyról készakarva homályoskodjunk. — Csak maradjon az a Fox-os eljárás azoknak, kiknek földi isteneik vannak. — Nekünk egy Istenünk van.

Ez legyen velünk.

Zsigmond Sándor.*)

III.

Egy határozott lépés a zsinattartás felé.

A tiszántúli reformált egyházkerület folyó évi ápril 19-ik s több következő napjain tartott közgyűlésén, végzésileg, határozottan és ünnepélyesen kimondotta, hogy óhajtja és akarja egy alkotmányozó nemzeti zsinatnak minél előbbi összeülését. Kimondotta ezt minden külső nyomás nélkül, önként, szabadon, kellő megfontolás után és anyira egy értelemmel, hogy egyetlenegy hang sem

*) A t. szerző egyenes kívánatára hagytam bent a reám vonatkozó sorokat, amelyeket különben, minden oly esetben, amidőn azok nem kedvezőtlenek, rendszerént ki szoktam hagyni mindenféle közleményekből. Meglehet, hogy későbbben magam is hozzá fogok szólni a kérdésben levő tárgyhöz.

Szerkesztő,

volt, mely a zsinattartás ellen felemeltetett volna, noha az egyházmegyék jelen volt elnökei és képviselői, már hetekkel ez előtt nyilván tudták azt, hogy e gyűlésen a zsinattartásról is szó leend, s így volt idő arra, hogy aki ellenezni akarja a zsinatot, rendbe szedje magát s kétségeit vagy ellenzéseit kellő előkészület után, akár írásban, akár élőszóval, tüzetesen előadhassa.

Mint hogy pedig egy alkotmányozó nemzeti zsinat célszerű s óhajtott eredményre vezető létrejövetelét, még csak képzelni sem lehet anélkül, hogy a zsinattartás helye, ideje, a zsinati tagok száma s választatásának módja s más eféle dolgok, jó előre köz egyetértéssel s kötelezőleg meg ne határozassanak, s mint hogy ezen meghatározás az egyes egyházkerületi különleges gyűlések által csak sok idővesztegetéssel és igen nehezen lenne elérhető: tehát, a tiszántuli egyházkerület említett gyűlése a maga részéről azt is egyértelemmel elhatározta, hogy a zsinati előkészületek megtétele végett, egy oly egyetemes értekezlet vagy konvent üljön össze, amely ez ügyben teljhatalommal bírjon s véglegesen határozhasson és intézkedhessék; e konventre a tagokat meg is választotta oly számban, amint azt 1873-ban az akkori egyetemes értekezlet javallotta, t. i. hogy a konvent 50 tagból álljon, kik közül tizet az öt püspök s öt főgondnok tesz, negyven pedig képviselő, az egyes egyházkerületek részéről, nevezetesen: dunamellékről 6, dunántulról 6, tiszáninnenről 6, tiszántúlról 14, Erdélyből 8. Ezen legközelebb tartandó konventre nézve kifejeztetett az is, hogy annak tagjait szívesen látjuk itt Debrecenben s itteni hitfeleinkkel együtt őket magyar vendégszeretettel fogadni mindenkor készek leszünk.

Ime tehát a tiszántuli ref. egyházkerület egy félreérthetetlen határozott tényleges lépést tett a nemzeti zsinat felé s országos magyar ref. egyházunk organikus élő egységének célszerű és biztos létrejövetelét, miként eddig sohasem ellenzette, úgy most sem ellenzi, hanem egycselen óhajtja és akarja; éspedig meggyőződésünk szerint, a valódi helyes, tör-

vényes és sikerrel biztató uton, az alkotmányozó, törvényhozó zsinat utján akarja.

Vajha a testvér egyházkerületek ezen indítványt s az egység felé tett határozott lépést oly őszinte s bizalmas kebellet fogadnák, amilyenből az származott! Vajha a jövődre nézve már, némulna el végképen azon egy két hang, amely minket tisztántuliakat, amiatt, mert a határozatképes konventnek zsinaton kívüli létrehozását elleneztük, mindenféle gyanúsításokkal s gunyvevekkel illetni gyönyörködött, s amely hangot, hogy minden alkalommal kellően vissza nem torlotunk, dedimus profecto grande patientiae documentum.

Nem lehetetlen, fájdalom! még most sem, hogy lesznek tekintélyes férfiak, akik, elhiszem, hogy őszinte meggyőződésből s nagy erélylyel így fognak szólani: mi nem zsinat hanem konvent utján akarjuk elérni, megvalósítani egyházunk egységét; nekünk zsinat, különösen most egyelőre, egyáltalában nem kell stb. stb.

Bajosán hiszem, hogy a tisztántuli egyházkerületet bármiféle puhításokkal, támadásokkal vagy biztatásokkal, legalább most hamarjában, ezen utra terelni lehessen; és pedig nemcsak azért, mert ezen kerületnek egész multja, a zsinat nélkül létrehozandó teljhatalmu konventnek a legharsányabban ellene kiált; hanem azért is, mert nyilván van, hogy maga az egész magyar ref. egyház is, sohasem konvent, hanem mindenkor zsinat utján akarta elérni az óhajtott egységet. A konvent, amint azt némelyek nálunk, a közelebbi időkben felfogták s megvalósítani akarták, egészen modern eszme, amely oly időben, oly társaságban s atyafiságban, s oly különös jelek közt jött e világra, hogy attól nekünk tisztántuliaknak lehetetlen volt nem idegenkedni.

Épen nem konventre, hanem zsinatra céloz az 1791. XXVI. t. c. 4-dik pontja, amely az egyházszervezetnek közegyetértéssel leendő megállapítását elrendeli. Magok azon protestáns férfiak, kik e törvény alkotásában részt vettek, magának a Felségnek beleegyezésével, épen nem konvent, hanem zsinat által kívánták elérni ama törvényt pont életbeléptetését.

Magok a budai és pesti zsinatok is, egyező értelemmel kimondják, azon még ma is kitünő figyelemreméltó elvet, hogy az egyházszervezet megállapítása, rendezése egyedül zsinaton történhetik. „Jus hoc ordinandi et constabiliendi interni sui regiminis exercent per repraesentantes suos **in legali synodo congregatos.**“

A jelen században, már 1848 előtt, több ízben kifejeztet mind egyes egyházkerületek, mind a konventek részéről a zsinattartás szüksége és óhajta; és azt nem mondotta soha egyetlenegy egyházkerület sem, hogy az egységes szervezet és egyező törvények létrehozását ne zsinat, hanem konvent útján eszközöljük. Kérem, nagyon kérem az illetőket, hogy méltóztassanak saját egyházkerületi jegyzőkönyveikből 1790-től 1860-ig kiíratni és figyelembe venni a zsinattartásra vonatkozó pontokat, úgy miként mi tisztántuliak tevők; ezáltal bizonynyal nem csekély érdekű tájékozás és tanulság tárul fel előttök.

Nagyon nevezetes, hogy még 1848-ban is, mind akkor, midőn Báró Eötvös József vallásügyi miniszter, önként megkínálta a reformátusokat, hogy a budai zsinat kánonainak királyi szentesítését szívesen és haladék nélkül kieszközli; mind a nevezett évi ösmeretes pesti értekezleten, nem azt mondták, hogy nem kell nekünk zsinat, elég a konvent; hanem azt, hogy a budai zsinat kánonai elavultak már, azokra nincs többé szükség; ohajtunk, akarunk, új törvényhozó nemzeti zsinatot.

Nem konventért, hanem zsinatért esedezett a Felsőg elött mindakét felekezet 1850 után is, midőn az osztrák kormány egyházunkat erőhatalommal akarta szervezni.

Nem mondom, hogy a mik ezelőtt történtek, csak azért történtek, hogy ezentul is úgy történjenek mindenek; a multak vak követésének barátja én sem vagyok, csak azt vélem és óhajtanám, hogy mi magyar protestánsok, akik e hazában oly igen magunkra vagyunk hagyattatva, akik mind az állam mind a hatalmas és kegyelt felekezetek részéről, oly sok félreértésnek, gyanusításnak és sok más egyébnek vagyunk kitétetve, és akik, ha ne talán elesünk, nem tudom ki emel fel

bennünket, — a legnagyobb vigyázással tekintsünk mind előre, mind hátra, mind jobbra mind balra, s ne vessük meg a multakból veendő tanulságot sem.

De tekintsünk most, legalább egypár szempontból, a kérdésnek épen gyakorlati oldalára.

Azt mondhatják sokan, hogy a zsinat utja hosszú a dalmás, Isten tudja, mikor vezet célhoz; — a konventé pedig, rövid, gyorsan célhoz jutó. — Részemről nem vagyok hajlandó, biztos igazság gyanánt fogadni e nézetet. Igaz, hogy négy egyházkerület már kimondotta, hogy elvben akarja, vagy elfogadja a határozatképes konventet, ámde mind a négynek külön szervezeti terve van a konvent teendőire s jogkörére nézve s ezek néhol lényegesebben is eltérnek egymástól; s feltéve azon alig reménylhető esetet, hogy a tiszántuli egyházkerület is elfogadná a konvent eszméjét, de amint bizton várni lehetne, oly szervezettel, amely az eddigiektől még lényegesebben elütne: nagy kérdés, hogy hány év múlva fogna létrejönni egy oly egységes szervezet, amely a valódi többségnek igazi megnyugovásával találkozni?

Ha jól emlékszem, 1873-ban jött létre a konvent szervezetére nézve a pesti terv, s im négy év alatt mily kevés a biztos haladás; hát a végleges szervezet, vajjon hány év múlva fogna létrejönni, temérdek költség s idővesztegetés s gyakori surlódások és keserüségek után is?

Feltéve azonban, de meg nem engedve, hogy egyházunk egységének elérésére nézve, a konvent utja a zsinaténál mindenetre rövidebb fogna lenni; — biztos és tartós eredményre vezetők épen nem mondhatnók azt. Valamint ugyanis jelenleg, az egyes egyházkerületek különleges szabad elhatározásától függ az, hogy belépjenek-e a teljhatalmu konventbe avagy ne: épen úgy ezentúl is bármely egyes egyházkerületnek jogában fogna állani kilépni a konventből akkor a midőn akar, és ezt a kerületet többé, a töredék konvent végzései nem is kötelezhetnék. Így azon egység, amely konvent útján fogna létrejönni, nagyon bizonytalan s romlandó alapon épülne fel.

Csekély nézetem szerint, mind általában egyházunk egységére, mind épen magára a konventre nézve is, csak egy alkotmányozó, törvényhozó zsinat teheti le a valódi szilárd alapot. A zsinatban nem az egyházkerületek vagy megyék, hanem a képviselők szavaznak, és ezeknek törvényes többsége, megállapíthatja a konventet úgy, hogy annak fenállása s törvényes intézkedési joga egy percre sem fog többé függeni valamely egyes egyházkerülettől. Amit az országos törvényhozó zsinat épít, azt ismét csak ily zsinat ronthatja le, vagy változtathatja meg. Értek, természetesen, mindenkor oly zsinatot, amelynek végzeményei alkotmányos királyi szentesítést nyernek.

Ne féljünk a zsinat útján, valami sok idővesztegetéstől sem; sőt én részemről nem tartom lehetetlennek, hogy az alkotmányozó zsinat a jövő 1878-dik évnek őszén már bátran összeülhet. Ha a testvéregyházkerületek, épen most következő gyűléseiken, egyenesen és világosan kimondják azt, hogy a zsinatot óhajtják s akarják s ha ennél fogva a konventre nem a „kell-e vagy nem kell zsinat“ kérdésének feszegetését, hanem csupán és egyenesen magoknak a tényleges előkészületeknek megtételét bizzák: akkor ez a konvent, jelen év nyarán vagy őszén összeülhet, s az első teendőket egy pár nap alatt elvégezheti. Meghatározza nev. a zsinat helyét, idejét, tagjainak választási módját, számát, s mindezeket, ha akarja már ekkor felterjesztheti a Felsőházhoz; legfontosabb teendője azonban, egy kis küldöttség kinevezése lesz, avégre, hogy ez készítse el az egybeülendő zsinat tanácskozási szabályainak s a létrehozandó egységes egyház-szervezetnek tervét. Művelt és tekintélyes külföldi protestans egyházak legujabb példái mutatják, hogy az ily alapidolgozatok 3—4 nyomott ivnél többre nem terjednek. Ezeket tehát, csak legyen jó akarat és komoly igyekezet, ama néhány tagból álló kis küldöttség bátran elkészítheti a jövő tavaszig, — a midőn a nagy küldöttség vagyis konvent ismét összeülvén, gyökeresen átvizsgálja a munkálatokat s azoknak, mint a zsinat elé terjesztendő tervezeteknek helybenhagyása után, tüstént össze-

hivhatja a zsinatot, s maga ez is, ha jól vezettetik, egy pár hónap alatt bevégezheti ez uttal munkáját; mert ne feledjük, hogy a most szóban forgó zsinat célja, ha a dolgot jól megfontoljuk, nem lehet más, mint egyházunk egységes szervezetének megállapítása. A többi aztán, az új szervezet szerénti konventek, zsinatok s más hatóságok teendője leend. Ezt kívánja mind a dolog logikája, mind az idő és költség kiméltés érdeke és elve.

E pontnál, ismételve bár, de mégis különös nyomatékkal meg kell jegyezmem legalább egypár szóval, hogy nagyon ovatosan őrizkednünk kellene attól, hogy akár a tanácskozási szabályokra, akár az egyház alkotmányi tervezetre nézve, valami paragraphus tengerben uszkáljunk. Csak a valóban szükséges legfőbb pontokra kellene szoritkozni, s különösen az egységes új alkotmányban, nem szabni meg mindent rideg kényszerítéssel felülről lefelé, hanem kellő cselekvési tért hagyni az egyes gyülekezetek, megyék és egyházkerületek számára önnön ügyeikre nézve, saját körükben.

Még egyet kell itt felemlitenem, a mi különben magától érthető s nagyon óhajtandó, az t. i., hogy miként a zsinati tanácskozási szabályokra, ugy az egyház alkotmányra nézve is terveket, véleményezéseket, különféle dolgozatokat stb. ne csak a konventi küldöttség, hanem bármely egyesek és testületek is készítsenek, csakhogy az utóbbiakat bevárni és közülésben tárgyalni, az előkészítő konvent kötelezve nem lehet; de természetes, hogy az egyes tagok és mások is, kellő mérvben figyelembe veendik azokat.

Lehetlen ki nem fejezni nemcsak a magam, de több mások részéről is azon óhajtást, vajha a most szóban forgó alkotmányozó zsinat, az evangélikus testvérek ilyen zsinatával egy időben és egy helyen tartathatnék, oly formán, mint 1791-ben is történt. Dogmákra, hitvallásokra, szertartásokra nézve egyesülnünk, amint az, valaha hazánkban is céloztatott, merőben szükségtelen, sőt mindkét félre nézve veszélyes kísérlet; de egyesülnünk pl. az államhoz és más fele-

kezetekhez való viszonyainkból folyó közös érdekeinkre s épen az egyházszervezet főbb pontjaira nézve is, miként szükséges ugy üdvös is lenne. Hiszen egyezők s közösek a multakban nagy szenvedéseink és sorsunknak oly sokszor változott fordulatai; közösek az egyházunk és iskoláink státusjogi viszonyait szabályzó békekötések és alaptörvények; mind e mai napig közösek jogaink és sérelmeink; tehát az ilyenekre nézve a két felekezet testvéries együttműködhetését célszerűen eszközölni kell. Én részemről gyakorta csudálkoztam afelett, hogy azok, akik az öt ref. egyházkerületnek egy teljhatalmu konventben való egyesülését, az államhoz s más felekezetekhez való viszony érdekéből is oly igen sürgették, ugyanazon érdekből, az evangélikusokkal való egyetértés eszközléséről merőben elfelejtkezni látszottak. — Ha most az egyetértést és együtt működést az illetők szükségesnek látják; akkor annak már az előkészítő konventekben létre kellene jöni. Jellemző, hogy az evangélikus testvérek is, már évekkel ez előtt kimondották, hogy zsinatot akarnak tartani, s mégis attól, amint jegyzőkönyveikből vettem észre, még ma is nagyon távol vannak; aminek fő oka, amint látszik az, mert ők minden egyes kerülettől külön-külön zsinati előmunkálattal vagy tervezettel várnak; ámde némelyik kerület folyvást késik s Isten tudja, mikor fog mind együvé érkezni. Ezért mondtam fentebb, hogy az előkészítő konventnek, az egyes egyházkerületek stb. munkálatait bevárni nem kell.

Bocsáss meg tisztelt olvasó, ha netalán felesleges és unalmas közleményekkel túl a rendén is terheltem becses figyelmedet. Ha látom, hogy a zsinat tartás eszméjét nem fogják egészen elejteni a testvérkerületek, akkor, tekintélyes férfiak felhívása folytán közleni fogom azon nálunk már előterjesztett levéltárnoki dolgozataimat is, amelyek arról szólnak, hogy e mi tiszántuli egyházkerületünk 1848 előtt és után, mikor és miként fejezte ki nemzeti zsinat tartása iránti óhajtásait, törekvéseit, — s hogy miként s mily utasítással választattak nálunk a követek a budai zsinatra s az 1848-dik évben Pesten tartott egyetemes értekezletre. Ezekben már

lesz, azt hiszem, a mult időkből egy pár szép vonás és egészséges gondolat.

Mostani főcélom bizonyágtétel volt afelől, hogy mi, őszintén s szívünk szerént óhajtjuk hazai reformált egyházunk célszerű egységét s az ahhoz biztosan vezető alkotmányozó nemzeti zsinatot. Akik e zsinatot nem akarják, bizonynyal sok különbféle okokat hozhatnak fel e tekintetben. A jövő az Isten kezében van. Minket megnyugtató és vigasztal azon öntudat, hogy a közegyetértésre nézve igyekeztünk megtenni, meggyőződésünk szerénti kötelességünket.

Debreczen, 1877. April 25.

Révész Imre.

Egyháztörténelmi tárcá.

I.

Gelei K. István levele, melyben tagadja, hogy ő rágalmazta volna I. Rákóczy György fejedelmet. 1636. april 21.

Illustres, Spectabiles, Magnifici, Generosi, Nobiles etc. Domini ac Fautores observandi.

Gratiam Dei salutiferam ac Pacem pr. suaque officia pollicetur.

Esék értésemre Tekintetes, Nagyságos, Nemzetes stb. Uraim, hogy Bethlen István Uram ő Nsga minapi Nagyságtok és Kegyelmetekhez irt levelében, a mi Kglmes Urunk diffamálásában én velem is bizonyított legyen, hogy tudniillik én egjnehányszor izentem volna ő Nsgának, hogy Urunkat ő Nsgát ne szorgalmaztassa hijjában, mert én soha közembert sem láttam a ki hitit annyira semminek tartsa, mint Urunk ő Nsga (avagy mint Rákóczy György, mint ő Nsga irja). A melylyel ő Nsga mintha engemet akarna ártatlan voltomra Urunknak ő Nsgának disgratiájában ejteni, noha ezt ha szintén assequalna (?) is, ő Nsgának semmi előlmenetelére nem szolgálna. De a mi Kegyelmes Urunkot Isten olly elmével áldotta meg, hogy afféle delatiókon hirtelen meg nem indul, hanem meg tudja itélni mit mond valaki valakire bosszuságból, s mit mértékletes csendes elméből. Ugy vagy, a mint Nságtok s Kglmetek is alkalmason vehette eszében, a kik engemet ismernek, hogy én senki vétkét, még a Fejedelmekét se, a minek bizonyosan végére mehetnek, lelkem ismereti s erős hittel való esküvésem ellen, nem szoktam takargatni, hanem meg szoktam ő Felségeket s ő Nsgokot mint publice s mint privatim róla feddeni, s a mostani Kglmes

Urunknak gratiáját is azzal nem igyekeztem captálni, hogy az ő Nsga fogyatkozásit, ha miket benne látok, legyezgessem, avagy azokra hunyorítsak, s ezt sem tagadnám meg, ha en szóm volna; de Istent merem arra bizonyásugul hívni, hogy némelly része annak a szónak soha az én számból ki nem ment, nem hogy ő Nsgának imez amaz szolgalegénytől egynehányszor izentem volna, valamint vitték ő Nsgának. Mondtam azt, hogy én többé immár Urunkat ő Nsgát az ő Nsga mellett való köteke-désemmel nem szorgalmaztatom, nem bántom, mert látom hogy hijjában, holott Bethlen István Uram ő Nsga is Urunkra ő Nsgára láttam mely kemény szókkal irogatott, majd még annál is sokkal keményebben, mint Urunk ő Nsga az ő Nsga leveleire replicalt, a melyre nézve Urunknak ő Nsgának is annál keményebb maga viselését láttam ő Nagyságához s desperáltam az ő Nagyságok megegyezése felől s nem remélhettem semmi jót belőle. Bizonyitok Istennel, hogy én — amint ilyen gyenge edénytől lehetett, mind a két részről igaz tökéletességgel viseltem ő Nagyságok között magamat és salváltam mindenekben conscientíamat, de az ő Nsgok szive nem volt az én kezemben, hogy egymáshoz lágyithattam volna őket. De ama másik cikkelyt, hogy tudni illik, közembert is soha nem láttam volna, a ki hitit oly semminek tartsa, mint Urunk ő Nsga, nem ismerem enszómnak lenni s nem is enyim, mert hiszem hallom, hogy a közembereknek közönséges szavok járása a hamis esküvés, soknak csak nem minden harmadik szava, Isten ugy segéllye; Urunk ő Nagysága szájából penigh én ezt soha sem emlékezem arra, hogy hallottam volna még igaz dologban is, s micsoda lélekkel mon-dottam volna tehát én ezt ő Nsga felől? Ha ezt mondotta volna az Ur ő Nsga szolgája, hogy én tölem hallotta: még csak a közembernek sem illenék igéretit megmásolni, tehát a Fejedelemnek inkább nem, talán mégis ké-pesebb lett volna mondása, de amugy bizony igen bele vetett a jámbor benne, valaki volt. Isten oltalmazzon, hogy én a mi Kglmes Urunk felől szintén olyan itéletben volnék; egyébként micsoda lelkiismerettel ad-mittálhatnám ő Nsgát a sacrumhoz! Magának sem kellett volna az Ur-nak ő Nsgának ezt elhídni s nem méltó, hogy Nsgtok s Kglmetek is el-hidje. Adja Isten ennek az ő Nsgok között való szomorú viszátkodásnak oly boldog végét, amely szolgállyon szegény hazánknek megmaradására s végső romlásának eltávoztatására. Amen. Albae Juliae Ao 1636. 21. April.

Illbus Spestbus a Grosis dnmibus

Vestris servire paratus

Stephanus K. Gelji m. p.

(P. H.)

A nemzeti muzeum levéltárában levő eredetiből

közli Zsilinszky Mihály.

2.

Fodor János. ref. lelkész önéletrajza, a múlt század közepéről.

(Folytatás.)

Áldom az én istenemet azért, hogy a szent keresztség által mindjárt kicsiny koromban bé plántált az anyaszentegyháznak társaságába, mert jóllehet nem a szent keresztség adja egyenesen és maga erejével az idvességet; hanem az Istennek kegyelme és a közbenjárónak érdeme; de azt mondjuk mi reformátusok, igazán is mondjuk, hogy igazán is jó a pecsét a levélen, tudniillik a királynak grátziája és szeretete adja a nemességet, mely az Ármálisban avagy a nemes levélben kifejeztetik és előnkbe adatik, de afelől függő pecséttel szokták a császárok, királyok és fejedelmek az ő kegyelmes donátziójokat confirmálni; a maradékoktól osztán senki semmit egyebet nem kíván; hanem csak a successiónak megbizonyítását. Így a mi kegyelmes királyunk megnemcsitette az igaz keresztyéneket mindgyárt a szent apostolokban, a nemes levél a szent irás, melyet nem csak egy, hanem kettős pecséttel confirmál a szent háromság, tud. ill. a keresztséggel és az Ur vacsorájával, mi tőlünk maradékoktól semmi egyéb nem kívántatik, hanem csak annak doceálása, hogy mi az apostoli ecclesiának igaz tagjai vagyunk, mely legelőször a keresztyénszüléktől való származás által doceáltatik; már az által a kegyelemben vagyunk, Isten figyelmében, szövetségében még a szent keresztség előtt, a keresztséget pedig vesszük épen csak nagyobb bizonyosságnak és hitelnak okáért.

Harmadik jótéteménye Istennek hozzám e légyen hogy édes anyának halála nélkül hozott ő Felsége e világra és ugyan annak tejével nevelt fel, édes atyámat is az én gondviselésemre megtartván életben 17 esztendő koromig, édes anyámat pedig 23 esztendő koromig házasságomig. Szép és drága dolgok ezek: 1. Anyai tejjel tápláltatni tud. ill. ha Istent félt az anya, mert igaz gondolatnak tartom, hogy beszopott tejjel edgyütt az anyatermészet is által mégyen a magzatokba avagy csak nagy részint. Én pedig tudom, hogy az én atyám és anyám Istentfélt emberek voltak? Szép isteni kegyelem a magzatokhoz, mikor az ő tulajdon szülei által neveltetnek fel és mostoha kézre vagy más idegen dajkára nem szorulnak.

Örökké áldom az én istenemet, hogy ép kézzel-lábbal hozott ő felsége e világra, tagaimnak minden csonkasága és félszége nélkül és épségben egész életemben megoltalmazott mindez óráig, holott pedig sokszor csak nem szánt szándékkal kerestem a veszedelmet, szeretvén járni magas helyeken; templomokon, tornyokon kőfalakon, élőfákon, honnét is néhánykor le hullottam; úgy mint a beketsi toronyról, Büdön egy szilva fáról stb.

Áldott légyen az Isten! Szüleim is légyenek az Urtúl, örökké megáldattattak, hogy valami szegénységekkel tehették szerit, mindjárt oskolára adtanak kisded koromban a hazámban Szerents városában, azután a s.-pataki collégyiumban tanultam stb. mint oda fel megirtam. Áldott legyen az Ur, hogy könnyen tanulható s a dolgokat megfogható elmével kicsinységemtül fogva megajándékozott ő felsége; ugyhogy tanuló társaimat tsakhamar meghaladám vala. Igyekeztek gyakorta némelyek az oskolátul elszakasztani, hol udvarba csalogatván, mint némely erdélyi urfiak magok mellé a kurutz világban, sőt mások a Rákóci udvarába is; ismét némely eperjesi kalmárok magok szolgálatjára kívánnak vala applicálni. De Isten ő szent felsége a tanulásra való kívánságot belém nyomta vala; noha néhánykor, — ha szüleim nem ellenzették volna, oda hagytam volna az oskolát, kivált mikor a Rákótzai élés-mestere maga mellé hiv vala, hogy a fejedelemmel mindenütt együtt járjunk.

Legnagyobb irgalmasságnak jele mind én bennem mind másokban, ha valaki a megszentelő kegyelemnek szikráit és zsengeit érzi magában gyermekségitül fogva, mert ugyanis mihelyt szóllani s okosságunkkal élni kezdünk, a Sátán minden erejével azon mesterkedik, hogy tsetsemő korunkban Istennel kötött szövetségnek és szent keresztségnek erejét bennünk megrontsa és semmivé tegye, sok bünöknek szeretetire csalogatván bennünket és a jó cselekedetnek szeretetit belőlünk kigyomlálni igyekeztvén. Ezt a sátán én bennem véghez nem vihette; mellyet is ilyen s ehez hasonló jelekbül sajditottam. 1-ször. Szerettem a catechést, jut eszemben hogy mikor először az Ur Jézusnak érettünk való szenvedését és halálát megértettem, örökké repdesett a szívem, hogy Isten lévén megalázta magát. 2-szor. Kaptam a szent könyveken, talán grammatista voltam, mikor az édes atyám és édes anyám, szerezték ezt a magyar bibliát, mely ma is megvagyon; kiért Isten adjon nekik boldog feltámadást; mert igen szegények voltak, még sem szántak értem költeni. — Más szent könyveken is kaptam szerzegettem, mikor mit lehetett. 3-szor. Tudom, hogy atyámat, anyámat becsültem, nem emlékezem reá, hogy szegények csak egyszer is megverték volna. 4-szer. Az is jut eszembe, hogy a csalfa, trágár, fajtalan beszédü gyermekeket utáltam, kerültem, velök társalkodni nem kívántam; a szerelem énekeket kárhoztatván egy praeceptorom a VII-dik parancsolat alkalmával, hazamentem a szállásomra Patakon, mind megégettem, valamelyek körültem találtattak, minemüeket a kurutz világban sokakat szoktunk tartani s danolgatni kárhozatunkra. 5-ször. Az is jut eszemben, hogy estve lefektemben és reggel fölkeitemben a magános könyörgéseket gyakorlottam, templomban is a prédikátorral könyörgöttem és a tanítasokat szerettem hallani. 6-szor. Az 1709-dik és 10-dik esztendőbeli pestisben fogadást tettem Istennek, csak ő felsége gyógyítson meg,

három esztendeig böjtölni fogok Isten dicsőségére a szent háromság tisztességére Vasárnaponként; melyet nem szakadatlanul ugyan, de egyszer is, másszor is megtelyesítettem. Babonának, részegségnek, táncznak, káromkodásnak utálását gyermekségemtől fogva Isten belém oltotta, úgyhogy mikor az ég zengett azon csudálkoztam, miért, hogy Isten a káromkodókat menykúvel agyon nem üti. Mindazáltal magam is megvallom, hogy nehánykor az ördög derekasan dolgozott bennem, lopásra és egyéb bűnökre ösztönözvén úgy, hogyha 18 vagy 20 esztendős koromig meghaltam volna, kétséges, ha idvezülhettem volna avagy csak egyenesen mehettem volna-e Isten országába, mert én nem tudom, voltam-e akkor újjá született avagy nem? másként a mi nézi a reformata vallás fundamentomit, azokat gyermekségemtől fogva értettem, hittem és úgy tetszett, hogy halállal is kész voltam volna megpecsételni.

Imádom örökké az én Istenemet azért, hogy mikor a kurutz világnak utolján, országunknak a római erő által lett elfoglalásával és professor Simándi István halálával a s. pataki kollegium dissipáltatott volna is, mégis az én javamat s boldogságomat kívánó Isten, olyan lelket adott belém, hogy jöjjek le Debrecenbe és a tanulást ne hagyjam félben; holott is subscribáltam és a sok jámborok segítségével által induáltam Anno 1710. decemberben, s azután egy esztendeig s egy néhány hónapig bent laktam a nemes kollégiumban. Ezek voltak a kegyelmes Istennek születésemről fogva deákságomig velem közlött atyai gondviselésének jelei s bizonyosági.

Jaj! de elvesztém csakhamar magamat, Anno 1712. kimenék a kollegiumbul a szentesi schóla mesterségre. A mely praetextust magam előtt viseltem, abban ugyan volt valami t. i. a szegénység, nem lévén illendő deáki habitusom, öltözetem, kire nézve így gondolkoztam. Jó léssen nékem mostan előhasu deákságomban kimenni a kollegiumból és egy kevés költséget szerezvén esztendeig, — azután subsistálhatok és a tanulást continuálhatom, a collégiumban benn lakhatom. De nem kicsiny veszedelmemre szolgálja a kimenetel, mert a collégiumtól elkezdék idegenülni és e világhoz kezdék ragaszkodni, úgy, hogy ha a szentesiek marasztottak volna még akkor véget vetek vala iskolai futásomnak.

Nem tekinté Isten az én tétovázó lelkemnek haszontalanságát s ifjuságomnak bolondságát, hanem ebből a romlásbul felépíte engemet az én jó Istenem. Esztendő eltelvén vissza hozza ő felsége a collégiumba; szépen épülök vala a tudományokban; már akkor megértem vala mind a professiókat, mind pedig a templombeli prédikálásokat. Jaj Istenem! csak egy esztendeig maradhaték a collégiumba, másodszor is elrontám magamat. Mert nem gondolván véle akár mitsoda ember legyen belőlem s a belső sugallásra nem hajtván, mely én nekem azt diktálja vala az én

lelkem esméretiben, hogy Isten engemet prédikátorságra választott volna, kimenék a collégyiumból a Rátz Böszörményi schóla mesterségre és ottan két esztendőket eltöltvén, mint oda fel megírom, végképpen lemondék a prédikátori szt. hivatalrul, házasságra és notáriusságra adván magamat és így Jónás prófétával elfuték Isten előtt. Mindezekben megjelenté isten 1. Hogy ő felsége jó én hozzám, de én gonosz voltam ő felségéhez. 2. Megbüntetett Isten de irgalmasságát meg nem vonta tőlem. Jósága Istennek hozzám ebben tetszett ki, hogy Szentesrül vissza hozott a collégyiumba és időt s módot adott ő felsége arra, hogy a szent miniszteriumra készítsem magamat. Az én rosszaságom vagy gonoszságom Istenhez pedig ebbül nyilatkozott ki, hogy én a belső ösztönnek ellene tusakodom vala és magamat az Isten házának építésére nem akarom vala készíteni.

Az eredetiből közli

Hoffer Endre.

Egyházi és iskolai krónika.

Németország: A protestans egylet hanyatlása. Baumgarten kilépése. — Beck kitünő theolog jubileuma. — Protestansok házassága zsidókkal, s a népnevelés ügye Berlinben.

Annak idejében pontonként kimutattuk vólt, hogy a németországi protestans egylet, a hit dolgában sokkal mérsékeltebb és ovatosabb vólt mint pl. a magyar. A német egyletesek eleinte nyilván vallották, hogy ők fokozatosan kívánnak haladni, nem pedig rombolni és rohanni; hirdették a különbféle theologiai irányzatok egyenjoguságát, s az oly bibliai alapon álló hívő theologusokat is, mint pl. Rothe, Petersen, Baumgarten, szívesen látták kebelökben. A N. Ev. Kirchenzeitung azt jegyzi meg, hogy „a helvét, hollandi és magyar protestans illetőleg reformegyleteknek evangelikus hívő tagja nem volt soha;“ ellenben a németnek vólt. Évek multával azonban, erre nézve is másként alakultak a viszonyok. Azon kis téreken, amelyeken a német egyletesek erőben érzették magokat, kezdettek türelmetlenkedni s e mellett a leglényegesebb keresztyén tanokat egymás után támadás alá vették. Így tört ki a Schenkel és Baumgarten közötti viszály s ez utóbbinak, — akinek mint hívő theolognak neve, az utolsó egyetlen figefalevél vólt, a prot. egylet meztelenségéin, az egyletből való formaszérenti és ünnepélyes kilépése. Nyilatkozatában, amelyet az egyletes tagok fel nem vévén, a N. Ev. Kirchenzeitung közöl, kimondja, hogy az egylet, egykori feladatahoz törpévé és izetlen sóvá lett.

Beck J. T. nagy hírü tübingeni hittanár, a folyó évi april 23-kán ülte lelkészi és tanári hivataloskodásának 50 éves jubileumát. 1804. február 22-kén született Würtenbergben Bollingen mező városban. 1827-ben egy kis faluban pappá lett s ott a romban állott egyházi életet nem sokára újból felépíté. A mi értelmünk szerinti szónok, ő teljességgel nem vólt, miként tanári, úgy lelkészi előadását is, jellemezheti lel-

készi búcsúbeszédéből ezen egy pár szó : „Én sohasem akartam szemeitől könnyeket csalni vagy facsarni. Szívetekhez, lelkiösméretetekhez, értelmetekhez fordultam mindég, s ez uton vártam csendesen munkám következősét.“ 1829—1836-ig már más helyen volt pap s elkezdett irodalmi téren is működni a Straus hirhedt műve által előidézett vitákban. Ezután 1843-ig Bazelben, attólfogva mostanig Tübingenben hittanár. Amott a De Wette, emitt a Baur tulzásait ellensujjozta. Beck tisztán és egyedül a bibliára támaszkodik, abban minél mélyebbre hatni törekszik s a rideg konfesszionalismustól épen úgy távol van, mint az egyoldalú kriticismustól. Ugy látszik, hogy őszinte keresztyén jelleme és kitűnő tanári tulajdonai, nagyobb hatásuak mint irodalmi művei.

Berlin városáról három év oltá egy terjedelmes évkönyv szokott megjelenni, mely a legrészletesebb statisztikai adatokat tartalmazza. A legközelebbi évkönyv szerint egy év alatt 58 evangélikus férfi lépett házasságra zsidó nővel, 63 zsidó férfi evang. nővel. Római katolikuskok és zsidók között csak 8 házasság kötöttet; de a népességhez képest ez még kedvezőtlenebb arány. A házassági elválások száma évről évre nagy mérvben növekszik. Im itt egypár vonás a polgári házasság hatásából! E mellett épen magában Berlinben is, a legújabb statisztikai kimutatások szerint, egyáltalában nem áll oly jó lábön a népnevelés ügye, mint egyelőre gondolnók. A 10 éves koron felüllévő egyének husz százaléka, nem tud sem írni, sem olvasni.

Nagy-Britannia : Tooth ritualista lelkész. — A presbyteriánok nemzetközi gyűlése.

Az általunk is sokszor emlegetett merész ritualista lelkész Tooth, csakugyan fogságra jutott. Sokan agítálnak mellette. A nép többsége ellene van. Egy, tiz tekintélyes bíróból álló, felebbezési törvényszék dönti el, hogy vajjon a vádlott lelkész tényei, amelyek közül némelyik még VI-dik Eduard korában is előfordult az episcopalistáknál, bűnösök-e avagy nem.

A föld különböző pontjain lévő presbyterian egyházak egyetemes gyűlése folyó évi július 2—9. napjain fog megtartatni Edinburgban. Az első két napon Hétfőn és Kedden kölcsönös bemutatások, gyűlési megalakulás s egyes országos egyházakról általánosabb jelentések lesznek. Szerdán elvi kérdések fejtegettetnek, különbféle korszerű tárgyakról. Csőtörtökön s Pénteken a kül- s belmisszio ügye jó szóba. A többi napokon nevelésügyi, irodalmi s más eféle specialisabb tárgyak fognak szőnyegen lenni. Akár egyetemes ref. egyházunk, akár egyes kerületek fognak képviseltetni ama gyűlésen : adja Isten, hogy annak valódi üdvös hatása ne maradjon el egyházunkra nézve.

Helvétzia : A reformerség hanyatlása. — Folytonos vizsály.

E folyóirat jelen évi folyamának már januári füzetében, 50. l. emlitők röviden, hogy „a modernismusnak egykor oly kevélyen csapkodott hullámai folyvást szállanak lejobb-lejobb.“ Ezt közelebbi tudósítások is igazolják külföldről. Hollandiában, a mult évi országos közzsinat nagy szó többséggel győzött a modernnek felett. Badenben a protestans egyetemeseknek az apostoli hitvallás elleni támadása visszaveretett. Magában

Helvétziában, ahol a viszonyoknál fogva, nem a szabad vagy autonóm, hanem a hitvallás nélküli állam védelme alatt, legmagasabbra nőhetett a reformerség, — annak az elhunyt Lang utáni vezére Bitzius nyilván ezt mondja: „Ugy látszik, hogy még igen sok embernek egyáltalában nincs fogalma arról, hogy mily nagy hanyatlás az, amelyben mi vagyunk.“

A vizsály folyvást tart. A bázeli segély-egylet ismételve kifejezte, hogy az evangyeliom alapjáról lelépett reformer gyülekezeteket segíeyezni nem fogja. A bazeliek az emiatti számos támadásokat erélyesen visszautasították. A zürichi reformerek kezdenek visszarettenni saját műveiktől, s miután a legközelebbi években már az iskolákba is erélyesen átültették elveiket, a nép nem sokára a gyümölcsökből fogja teljesen megösmerni a reformerség veszélyes voltát. Genfben a pártviszály folyvást oly erős, mint valaha volt. Mindegyik fél gyakori népszerű előadásokat tart, saját álláspontjának igazolására s az evangyeliomi pozitív alapokhoz hiveket, kiket az ellenfél hierárkháknak stb. kiáltott ki, s most állami tekintéllyel elnyomni erőlködik, a közönség folyvást nagy számmal hallgatja.

Franciaország: A vizsálynak nincs vége. Vallási és tanitási szabadság.

A miniszterium elrendelte, hogy a presbyterváltásztások az 1872-dik évi zsinat végzése értelmében mindenütt történjenek meg. Néhol engedtek s néhol nem. Nem egy két helyen újból rendkívüli vizsály tört ki az orthodoxok és liberalok közt a választás alkalmával. Folyvást fentartja magát a nézet, hogy a két párt együtt nem élhet, hanem vagy formaszertint két külön egyházzá kell alakulnia, vagy legalább külön egyházi hatóságok által kormányoztatnia mindegyiknek.

Sok küzdés és halogatás után végre csakugyan megengedte a minisztérium a nagyhírű Hyacinth atyának, hogy Párizsban nem vallási ugyan, hanem erkölcsi tárgyú előadásokat tarthasson. A kíváncsiság oly nagy volt iránta, hogy első előadásán 6—7000 ember volt jelen. Fel-tűnő, hogy míg Párizsban egykori világhírű hitszónoka oly nehezen juthatott most már szóhoz, addig a toulousi érsek védelme alatt, egy tekintélyes világi ur, vallásos tárgyú előadást tarthatott, és pedig éppen egy templomban, anélkül, hogy ezért a miniszteriumhoz csak egy szóval is folyamodott volna. A kormány az elemi oktatást, és vényhozás utján az egész országban ingyenessé és kötelezővé akarja tenni és pedig úgy, hogy az iskolák az állam kormányzata alatt álljanak. Sokan úgy vélik, hogy viseljék bár az iskolák az állami vagy községi címet, a klérus hatalma alatt fognak azok lenni.

Ausztria: Közoktatásügyi állapotok. — R. kath. főpapok gyűlése.

Ausztriában a legközelebbi iskolai évben 91 nyilvános gymnasium volt 1714 tanítóval, akik közül 432 a lelkészi karhoz tartozott. A tanítványok száma 24,030. — Az elemi iskolák fentartására szükséges évi költségből, a közelebbi időkben egy főre esik Bécsben 1,20, Prágában 1,68; Grátzban 1,94; Antwerperben 2,04; Berlinben 2,06; Triesztben 2,48; Pesten 2,66; Párisban 2,88; Münchenben 3,75; Boroszlóban 3,60;

Dresdában 3,96; New-Yorkban 7; Bosztonban 20 márk. Tanulság végett jegyzettünk ide néhány Ausztrián kívüli várost is.

Bécsben a római katolikus főpapok egy tekintélyes gyűlést vagy értekezletet tartottak, a mely mult ápril 21-dikén oszlott el; miután a megelőző napon a tagok a Felségnél kihallgattatáson valának. Nyolc nap mulva öszve fog ülni az egyetemes osztrák katolikus gyűlés is. Hogy mindezekben mi a főtárgy és cél, azt csak a beavatottak tudják biztosan. Némely lap úgy véli, hogy itt is egy kulturharc megindításáról van szó, amely, ha Németországban is, elvégre csakugyan a klérus érdekeit mozdította elő; — Ausztriában amint vélik, e célra még sokkal többet lehet tőle várni.

Rövid irodalmi szemle.

A hozzánk beküldött irodalmi termékek közül, ez uttal a következőkről tehetünk, a legszivesebb készséggel említést:

J a k a b Elek, magy. tud. akad. tag, országos levéltárnok stb. *A levéltárakra* ról, tekintettel a magyar államlevéltár ügyre. Székfoglaló értekezés. Kiadja a m. tud. akademia. Budapest, 1877. Nagy 8r. 191 l. Kiténő derék mű, egyik kétségtelen disze hazai tudományos irodalmunknak. A legbiztosabb alapokra támaszkodva nyomosan előadja a levéltárak ügyének külföldi s hazai multját és jelenét.

Ő testamentomi apokrifus könyvek. Az eredetiből, görög-ből, fordította **K á m o r y S á m u e l**. Budapest, Kókay Lajos bizománya. 1877. Nagy magas 8 r. 136 l. Ára 1 frt. Őszinte elösmeréssel adózunk az érdemes fordító buzgalmának s várjuk, hogy valamelyik exegetánk tüzetesen is ösmertetni és méltányolni fogja a művet.

Törvények és rendeletek gyűjteménye. Rendezte **P. budapesti ügyvéd**. 1 füz. kis 8r. Budapest, 1877. Lampel. 192 l. Ára 1 frt. Ez a füzet a birói s ügyvédi eljárásokra stb. vonatkozik.

Válasz azoknak, akik a sárospataki jogakademiát Miskolcra akarnák áthelyezni. Irta **S z i n y e i G e r z s o n** sárospataki akademiai tanár, Sáros Patak. 1877. 8r. 20 l. — Szellemdus és alapos érvelésű röpirat, amely meggyőződésünk szerint is igaz és helyes ügyet védelmez. Valóban legkisebb szükség sem volt a Patak elleni mozgalom felköltésére. Elérheti az a jogakademia a maga valódi célját Patakon is, csak akarja. Aztán a magyar református ember, kiváló kegyelettel is tekinthet arra a sárospataki főiskolára, mert nincs főiskolánk között egyetlenegy sem, amely a mult időkben annyit hanyatott és szenvedett volna mint az. Egy ily intézetet nem csorbitani, hanem ápolni és erősíteni kell minden erővel. A mi szegény egyházi és iskolai életünkben, nagy szükség van még a multak emléke iránti kegyeletre. Majd ha milliómokkal s nagy hatalommal rendelkezhetünk mi is, másként beszélhetünk. — A füzethez van csatolva **T e r h e s B.** sárospataki ref. lelkész urnak egy „*Alma mater*“ című szép alkalmi költeménye.

Némely korszerű kérdések szellőztetése a magyar ref. egyház kebelében. Irta **M e n y h á r t J á n o s** hittanár. Lenyomat az Ev. Prot. lapból. Kis 8r. 47 l. Debrecen. Csáthy. 1877. Erélyes és figyelemre méltó felszólalás a modernnek ellen. Ajánljuk szives figyelmökbe.

A s k ó t s z a b a d egyház ismertetése. Irta **C s e r n á t o n i C s i k y**

Lajos, ref. lelkész jelölt. Nagy Sr. 55 l. Debrecen. Telegdi. Ára 35 kr. Jövedelme a budapesti skót zsidó missiói intézet javára adatik át. — Mindez érdekből, mind tartalmánál fogva ajánljuk a füzetet.

A short account of the hungaria reformed church. By Lewis Csernatoní Csiky, Licentiat of the ology, (talán licent. for preaching; mert ez aztán más mint amaz). Edinburgh. 1877. Sr. 24 l. Örölnünk kell a felőlünk szóló ily rövid ismertetéseknek is; de vajha egyszersmind minél kimerítőbb s szilárd alapokon nyugvó művekből is ösmerhetné a művelt külföld egyházunk és iskoláink multját és jelenét.

Elbeszélések; Caballero után Szulik Józseftől. Budapest. Aigner K. Sr. 48 l. Ára 20 kr.

Ugyancsak Aigner L. mint kiadó előfizetést hirdet a Petőfi-társaság könyvkiadó vállalatára, amely „a hazai s csakis kizárólag a hazai szépirodalom újabb és jobb termékeinek kíván tárháza lenni.” Egy évre való előfizetési díj 5 frt. három évre való kötelezettség mellett.

A magyar Történelmi Társulat kebelében hazai művelődésünk történelmére vonatkozólag, egy igen üdvös mozgalom indult meg, amelynek célja: „a közgyűjteményekben feltalálható, vagy a hazában elszórtan létező céhszabályok, céhkönyvek, s a céhek egész szervezetére vonatkozó mindennemű adatok lehető teljes összegyűjtése, közléstétele és egy rendszeres munkában való feldolgozása.” E célra központi bizottság is alakult, melynek elnöke Dr. Romer Fl. — Az adatok a Magyar nemzeti Múzeumhoz küldendők, akár felhasználás végett bizonyos időre akár örökre. — Ajánljuk ez ügyet lelkészársaink közreműködő pártfogásába. Kövessük a hazai római katolikus lelkészek példáját, akik közül az újabb időkben nagyon sokan vannak, akik tudományos irodalommal, buvárlatokkal, történelmi s más féle emlékek gyűjtésével, közelismerést érdemelve, a legnagyobb buzgalommal és sikerrel foglalkoznak.

A debreceni főiskolai hittanszaki önképző-társulat most is érdekes tartalmu Közönyényének 5-dik s 6-ik számából a következő főbb tárgyakat említjük meg: A pantheismusról, Sörös Vilmos; Wesley János élete, Erdős J.; Tudósítás Edinburgból, Bethlendi Endre. stb. stb.

Vettük a Hasznos mulattató ez évi 6-dik füzetét is s e céljának folyvást megfelelő folyóiratot ajánljuk az illető köröknek. Előfizetési ára egész évre 4 frt. Budapest. Józsefváros, Ószutca 15.

A legújabb külföldi irodalom mezejéről most csak a következő nagyon tanulságos művet említhetem fel: Benz Der cristliche Wunderbegriff und seine neusten Gegner bis auf Straus und Lang. Dresden. Sr. 110 l. Az egyik tétel, amelyet szerző fejteget és bizonyít ez: „A csudáknak az új szövetségi szent írás szerint nem önmagukban van bizonyos értékük, hanem a Jézus és az apostolok valláserkölcsi működésének kíséretében; vagyis, nem absolut hanem csak relativ becsessel bírnak.” Ha netalán a csudák feletti vita megújulna még, nagyon jó lesz, ha az illetők a címzett művet nagy figyelemmel által olvassák.